

**Samordning, samverkan och samarbete -
en utvärdering av det svenska ansvarsbibliotekssystemet**

av

**Terje Höiseth
Luleå universitetsbibliotek**

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	SID
1. Inledning och direktiv.	3
2. Arbetsformer.	4
3. Historisk tillbakablick.	4
4. Det svenska ansvarsbibliotekssystemet – en nulägesbeskrivning.	6
Biologi	8
Ekonomi	8
Geovetenskap	10
Humaniora	10
Juridik	11
Kvinno-, mans- och genusforskning	12
Lantbruk, skogsbruk, veterinärmedicin och miljövard	13
Naturvårdsverkets bibliotek	13
Medicin	14
Arbetsmiljö	15
Psykologi, pedagogik och folkbildningsforskning	16
Samhällsvetenskap	17
Teknik och dess grundvetenskaper	17
5. Bibliotek i utveckling.	19
6. Analys.	20
6.1. Den administrativa hanteringen av systemet.	21
6.2. Följer man riktlinjerna?	22
6.3. Hittar vi ett allmänt värde av systemet?	23
7. Rekommendationer.	26
Bilaga 1 BIBSAMS direktiv	
Bilaga 2 Sammanställning av ansvarsbibliotekens självvärderingar	

1. Inledning och direktiv.

Kungliga biblioteket har genom sin avdelning för nationell samordning och utveckling, BIBSAM, sedan 1988 haft ansvaret för utvecklingen och förvaltningen av det svenska ansvarsbibliotekssystemet. En kort historisk genomgång av systemets framväxt finns i ett senare kapitel i utredningen.

1992-94 genomförde docent Olle Persson en utvärdering av ansvarsbibliotekssystemet (*Forskningsbibliotek i utveckling: En studie av ansvarsbibliotek i Sverige*. BIBSAM-rapport nr 11, 1994) med konklusionen att de medel som avsätts bör koncentreras på utvecklingsinsatser i projektform. BIBSAM har sedan dess till stor del följt Perssons rekommendationer i det avseendet.

Sedan 1999 har man bedömt att systemet har varit heltäckande, eller i alla fall fullt utbyggt, i och med att Uppsala universitetsbibliotek har fått ansvaret för geovetenskap. Antalet ansvarsbibliotek utgör nu totalt 11, därutöver kommer två associerade ansvarsbibliotek.

I och med att antalet ansvarsbibliotek nästan har fördubblats sedan Olle Persson gjorde sin utredning, och med tanke på den snabba tekniska utvecklingen inom biblioteken sedan mitten av 90-talet, finns det all anledning att se över systemet. BIBSAM tog under 2002 initiativ till detta genom att begära in självvärderingar ifrån ansvarsbiblioteken, och tillsatte sedan under mars 2003 en extern utredare för vidare utvärdering. Direktivet finns i sin helhet med som bilaga till denna rapport. Kort kan här sägas att syftet med utredningen är att den ska ligga till grund för framtida ställningstaganden beträffande ansvarsbibliotekssystemet, och att man dels ska se över det *allmänna värdet av systemet i relation till formulerade målsättningar och riktlinjer, dels om och på vilket sätt dessa riktlinjer har följts, och slutligen den administrativa hanteringen av systemet.*

Direktivet begär alltså inte explicit in förslag till eventuella ändringar och åtgärder, men utredaren har känt sig fri att komma med förslag och rekommendationer till ändringar där det verkar naturligt att göra detta. En utvärdering får inte ensidig blicka bakåt, det kan vara väl så viktigt, men ofta mycket svårare, att försöka peka på en möjlig väg framåt.

BIBSAM startade utvärderingen av systemet genom att begära in självvärderingar av ansvarsbiblioteken för perioden 1997 – 2001. Regeringen tillsatte en utvärdering av hela KBs verksamhet ungefär vid samma tidpunkt som BIBSAM beställde denna utredning. Jag vill understryka att detta är två av varandra oberoende utredningar med var sina uppdragsgivare, även om det självklart under resans gång har varit en viss kontakt mellan utredarna just i ansvarsbiblioteksfrågan. I och med att regeringen står som uppdragsgivare till KB-utredningen får den en helt annan karaktär och dignitet än denna utredning som sker enbart på BIBSAMs initiativ, och där det är fullständigt upp till BIBSAM att avgöra hur man vill behandla själva rapporten och om man vill vidta eventuella åtgärder som grundar sig på det som framkommer där.

Ansvarsbibliotekens självvärderingar avser perioden 1997 – 2001. Dessa utgör ett mycket värdefullt material som bakgrund till denna utredning, men jag kommer självklart att utnyttja

alla kunskaper jag har om systemet fram till idag, dvs även sådant som har inträffat efter 2001.

2. Arbetsformer.

Det har under åren lopp producerats ett omfattande material av och om ansvarsbiblioteken. Som bakgrund till denna utredning har jag speciellt studerat ansvarsbibliotekens självvärderingar och verksamhetsberättelser för de senaste åren, dessutom mycket av det som finns tillgängligt på BIBSAMs hemsidor om ansvarsbiblioteken. Jag har självklart åter läst genom Olle Perssons utredning ifrån 1994 som ger en värdefull bakgrund till varför ansvarsbibliotekssystemet ser ut som det gör idag.

Jag har själv sagt haft dialoger med företrädare för samtliga ansvarsbibliotek, men har även diskuterat frågan med andra representanter för olika bibliotek. Under arbetets gång har ett antal möten med båda företrädare för BIBSAM och KB-utredaren Gunnel Stenqvist hållits. Jag vill passa på att tacka alla som frikostigt har bjudit på sin tid för att svara på mina mer eller mindre relevanta frågor och samtidigt har gett mig värdefull och tankeväckande input till min bearbetning av ansvarsbiblioteksfrågan.

Jag har även mottagit skriftliga kommentarer och förslag från flera håll. Jag tackar även för dessa bidrag, och jag återkommer speciellt till ett förslag från Stockholms UB om ett Pedagogisk resurscentrum som jag vill kommentera i ett senare kapitel.

Jag vill också passa på att påpeka att alla beskrivningar, påståenden, förslag och rekommendationer helt och hållet är uttryck för utredarens egna tolkningar och åsikter. I den grad det finns felaktigheter och missförstånd i rapporten får det stå för utredarens egen räkning.

3. Historisk tillbakablick.

Ansvarsbibliotekens tillkomst och framväxt har beskrivits av flera personer i olika sammanhang genom åren. Olle Persson beskrev i sin utredning ingående historiken och jag kommer inte att vara lika detaljerad i denna rapport. För helhetens skull är det dock av betydelse att ge en viss beskrivning av utvecklingen fram till idag, och i vissa avseenden är det helt nödvändigt för att få en förståelse av hur det ser ut som det gör i dag.

De första spåren av ansvarsbibliotekstanken i Sverige hittar vi i en statlig utredning ifrån 1977, BIDOK/SINFODK-utredningen (*Vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning SOU 1977:71*). Bakgrunden till att frågan om informationsförsörjningen var så aktuell just då hänger sannolikt ihop med 1977 års högskolereform där universitet och högskolor själva via sina statliga anslag skulle stå för bibliotekens kostnader. Många fruktade då att det svenska sambiblioteket skulle upphöra att existera genom att de stora biblioteken inte längre skulle ge service åt de små. Dessa farhågor har inte i någon stor utsträckning besannats, det svenska sambiblioteket lever fortfarande och mår relativt bra, men den gången upplevdes hotet ganska realistiskt. För att motverka detta, men även för att stärka informationsförsörjningen i nationen, föreslogs ett system med ansvarsbibliotek som med centrala statliga medel skulle få särskilda arbetsuppgifter på nationell nivå. Det kan ha ett visst intresse att titta närmare på vilka arbetsuppgifter man ville lägga på ansvarsbiblioteken den gången. Dessa var:

- bevaka och i vissa fall svara för referenstjänster
- svara för ämnesbibliografering när efterfrågan uppstår
- svara för de nationella bidragen till internationella informationssystem
- bevaka anskaffningen av litteratur och referensmaterial samt ha ett särskilt ansvar för att hålla samlingar av svåråtkomlig litteratur; bevaka svåråtkomliga kategorier av svenska dokument enligt överenskommelse med nationalbiblioteket
- ta initiativ till uppbyggnad av samlingar och databaser
- ha ett särskilt ansvar för utlån av litteratur och kopieservice till andra bibliotek samt svara för fjärrlåneservice
- upprätta förteckningar över var olika former av service finns tillgänglig
- aktivt medverka genom utbildning och information till att bestånds- och referensservice utnyttjas effektivt

Vi kan av detta se att ansvarsbibliotekens uppgifter i stor grad var knutna till uppbyggnad och utnyttjande av bibliotekens samlingar, vilket inte var så förvånande i slutet av 70-talet, en tid då datoriseringen av bibliotekskataloger och databassökning låg i sin linda.

Ett resultat av denna SOU var bildandet av DFI (Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning). Uppdraget att utreda och föreslå åtgärder i ansvarsbiblioteksfrågan gick därefter över till DFI, och 1983 lade ansvarsbiblioteksutredningen (ABU) fram sin produkt: *Ansvarsbibliotek: Ett system för nationell informationsförsörjning (DFI publikation 1983:1)*.

ABU kommer i mångt och mycket till samma slutsatser som BIDOK/SINFODOK utredningen, men det fanns vissa nyansskillnader. Om vi citerar från mål och uppgifter för ansvarsbiblioteken säger ABU så här:

"Målet för ansvarsbibliotekssystemet i dess helhet är att den vetenskapliga och tekniska informationsförsörjningen till landets forsknings- och utvecklingsverksamheter skall fungera effektivt på nationell nivå. Systemet skall även ses i ett nordiskt och internationellt samarbetsperspektiv. Ansvarsbiblioteket skall ha särskilt ansvar för referensservice, beståndsservice, planering och utveckling, utbildning "

I tillägg till bestånds- och referensservice har ansvar för planering och utveckling kommit in i bilden. Redan här sker det en viss förflyttning av fokus bort från enbart beståndsfrågor som är intressant att uppmärksamma. ABU inför även begreppet associerade ansvarsbibliotek som bibliotek med speciella förutsättningar för att ta hand om den nationella bestånds- och referensservicen.

ABU hade synpunkter på vilka bibliotek i första hand skulle utses till ansvarsbibliotek, och vi kan fastslå att alla dessa bibliotek så småningom blev ansvarsbibliotek. Biblioteken var:

KTHB(Teknik), SLUB (Lantbruk), KIBIC (Medicin), SPPB (Beteendevetenskap) och HHSB (Ekonomi). Det intressanta här är att samtliga dessa bibliotek måste betecknas som specialbibliotek, och att ingen av de stora universitetsbiblioteken var med i denna lista. Frågan var självklart inte okontroversiell den gången heller, men DFI fick aldrig chansen att verkställa sina förslag. Som ett resultat av *OFIN-utredningen* blev DFI nedlagd 1988, och en

del av delegationens arbetsuppgifter, som ansvarsbiblioteksfrågan, övertogs av KB som bildade sekretariatet för nationell planering och samordning (BIBSAM) för att handlägga bland annat dessa frågor. Regeringen hade då redan beslutat om tre ansvarsbibliotek: KIBIC för medicin, Statens Naturvårdsverks bibliotek för yttre miljö och Arbetsmiljöinstitutets bibliotek för arbetsmiljö (inre miljö).

Redan hösten 1989 började BIBSAM utse nya ansvarsbibliotek och denna process pågick fram till 1999 då Uppsala UB fick ansvar för geovetenskap. Det enda ansvarsbibliotek som regeringen själv har utsett under denna period är biblioteket för kvinno-, mans- och genusforskning (1997) vid Göteborgs UB. Det unika med detta biblioteket utöver att regeringen gick direkt in och utsåg det till ansvarsbibliotek, är att även anslagssummans storlek är fastlagd i regleringsbrevet och har varit oförändrad (500 000 kronor) sedan starten.

Det svenska ansvarsbibliotekssystemet består alltså idag av 11 ansvarsbibliotek och därtill 2 associerade bibliotek. Biblioteken varierar mellan stora universitetsbibliotek och små myndighets- och institutionsbibliotek, de representerar statliga universitet och högskolor, statliga myndigheter och även en till 90% privat högskola (Handelshögskolan i Stockholm). Ämnesområden är följande: Arbetsmiljö; biologi; ekonomi; geovetenskap; humaniora; juridik; kvinno-, mans- och genusforskning; lantbruk, skogsbruk, veterinärmedicin och miljövärd; medicin; psykologi, pedagogik och folkbildningsforskning; samhällsvetenskap; teknologi och dess grundvetenskaper (matematik, kemi, fysik).

Ansvarsbiblioteken presenterar alltså ingen enhetlig bild oavsett om vi ser till huvudman för biblioteken, storlek eller typ av bibliotek. Samma spridda intryck får vi också om vi delar in efter ämnen, allt ifrån stora klassiska vetenskapsområden (humaniora, samhällsvetenskap) till små områden av tvärvetenskaplig karaktär. Det finns självklart olika historiska orsaker till att det ser ut som det gör idag. En del ansvarsbibliotek finns av mer politiska skäl, en del därför att det på en given tidpunkt fanns starka bibliotek inom ett visst område. Pedagogik, psykologi där SPPB fanns som en stark resurs är exempel på det sista. En utvärdering av systemet måste självklart ta med sig detta för att få en förståelse för dagens situation.

4. Det svenska ansvarsbibliotekssystemet – en nulägesbeskrivning.

Under de väl 15 år som det har funnits ansvarsbibliotek i Sverige har det självklart skett en viss förändring av synen på vad som är ansvarsbibliotekens uppgifter. I förra kapitlet redovisades ansvarsbiblioteksutredningens förslag till arbetsuppgifter. Ser vi på BIBSAMs riktlinjer för ansvarsbiblioteken då Olle Persson gjorde sin utredning (92-93) och jämför med dagens riktlinjer som vi hittar på BIBSAMs hemsidor, finns små men signifikanta skillnader. Så här såg det ut för 10 år sedan:

- Huvudsyftet med systemet är att *förbättra* och *effektivisera* informationsförsörjningen till forsknings- och utvecklingsverksamhet samt högre utbildning
- De av BIBSAM utdelade bidragen skall resultera i en *förstärkning* av mottagande biblioteks *externt riktade verksamhet*
- Systemet skall koncentreras till att innefatta ämnesområden där det är uppenbart att *påtagliga kvalitets- och effektivitetsvinster* kan åstadkommas genom inrättande av ansvarsbibliotek

- För *fördelningen* av centrala bidrag på olika områden är *de statliga FoU-anslagens storlek* inom respektive område en viktig utgångspunkt
- Ansvarsbiblioteken skall inom angivna områden bära ett särskilt ansvar för *bestånds- och referensservice, utveckling och fortbildning*
- För varje ansvarsbiblioteksområde skall finnas *ett ansvarsbibliotek som inför BIBSAM är huvudansvarigt* för verksamheten inom området
- Driften av ansvarsbibliotekssystemet skall så långt som möjligt präglas av *kontinuitet och långsiktig planering*

I dag ser motsvarande riktlinjer ut så här:

Systemet skall *förbättra och effektivisera* informationsförsörjningen inom områdena *forskning, utveckling och högre utbildning*.

► De av BIBSAM utdelade ekonomiska bidragen skall resultera i en *förstärkning* av mottagande biblioteks *externt riktade verksamhet*.

► Med hjälp av de medel som anslås av BIBSAM, skall ansvarsbiblioteken, inom sina ämnesområden, genomföra *utvecklingsinsatser inom områdena referens- och informationsservice samt fortbildningsverksamhet*.

► Fördelningen av de ekonomiska bidragen styrs bl.a. av de statliga *FoU-anslagens storlek* inom respektive område.

► För varje ansvarsområde skall finnas *ett ansvarsbibliotek* som inför BIBSAM svarar för förbrukningen av tilldelade medel; till detta bibliotek kan knytas ett eller flera *associerade ansvarsbibliotek* med särskilt ansvar för en eller flera delar av området

Det har alltså skett små, men tydliga ändringar i riktlinjerna, och den viktigaste ändringen ligger självklart i att vikten av beståndsservice har tonats ner till förmån för utvecklingsinsatser. I och med att grunden för hela systemet ligger i ämnesindelningen, och att bestånds- och självklart även referensservice är det som är specifikt för det enskilda ämnet, kan man fråga sig om en del av grunden för ett ansvarsbibliotekssystem är borta. Det blir en diskussion som kommer att föras i ett senare kapitel.

Efter denna rekapitulation av vad ett ansvarsbibliotek ska vara enligt gällande riktlinjer, vill jag gå över till att beskriva vad det är idag. Beskrivningen av det enskilda ansvarsbiblioteket kommer att bli kort, detta också med hänsyn till att alla verksamhetsberättelser finns tillgängliga på BIBSAMs hemsidor, www.kb.se. Där kommer även en sammanfattning av bibliotekens självvärderingar att finnas. Självvärderingen gjordes utifrån ett underlag utarbetat av BIBSAM. Den skulle innehålla en generell analys av den egna ansvarsbiblioteksverksamheten, båda styrkor och svagheter. Mer konkret skulle ingå:

- Bibliotekspersonalens ämneskompetens
- Samrådsgruppens sammansättning
- Omvärldsbevakning och behovsanalys
- Långsiktighet och strategisk analys
- Samverkan med andra
- Samarbete mellan ansvarsbibliotek och eventuella associerade
- Integration med ordinarie verksamhet
- Marknadsföring och resultatspridning

Värderingen skulle även omfatta beskrivning av enskilda projekt.

Biologi

Biologibiblioteket vid Lunds universitet

1997 blev dåvarande Ekologiska biblioteket, nu Biologibiblioteket vid Lunds universitet, utsett till ansvarsbibliotek inom biologiområdet. Biblioteket tillhör definitivt kategorien små ansvarsbibliotek, det är ett institutionsbibliotek men numera som alla andra en del av Lunds universitets bibliotek. Det som först och främst särpräglar detta bibliotek är personalens kompetens inom biologiområdet. De flesta i personalen har utbildning inom biologi, några till och med disputerade, och detta är självklart ett bra utgångsläge för god kontakt med forskare, lärare och studenter inom området.

Biologibiblioteket har inte satsat på några stora projekt inom ramen för ansvarsbibliotekssystemet, men lagt en förhållandevis stor del av anslaget på det årliga mötet med sin samrådsgrupp som är ovanligt stor (15 personer). Mötet innehåller alltid element av kompetensutveckling, och även en exkursion ingår. Vart tredje år bjuds även bibliotek utanför samrådsgruppen in till årsmötet. Biologibiblioteket har även försökt att utveckla det nordiska samarbetet.

Bibliotekets storlek gör att det inte kan engagera sig i större projekt, samtidigt är det även sårbart för personalförändringar. Att ett så litet bibliotek är ansvarsbibliotek betyder ökad status för biblioteket på den egna institutionen, något som alla mindre bibliotek har vittnat om.

Biologibiblioteket tycker att nätverksbyggande och kompetensutveckling även i framtiden bör vara satsningsområden, men är betydligt mer tveksamt till fortlevnaden av BIOGATE, som är deras ämnesportal och som för tillfället mer och mindre ligger i träda. Ett beslut om BIOGATES framtid tas på årsmötet 2003. Denna osäkerhet omkring arbetet med ämnesportaler kom tydligt till uttryck hos flertalet ansvarsbibliotek, och det är självklart frågan om relationen mellan arbetsinsats och nyttjande som bidrar. För ämnesområden med stark internationell prägel bidrar även känslan av att göra samma arbete som många andra till att öka tveksamheten.

Biologibiblioteket ser helt klart nätverksbyggande och kompetensutveckling som de viktigaste framtida satsningsområdena för ansvarsbiblioteket.

Ekonomi

Handelshögskolans i Stockholm bibliotek

Handelshögskolans bibliotek var ett relativt självklart val som ansvarsbibliotek i 1989. Det var det klart ledande biblioteket inom ekonomiområdet. Efterhand har forskning och utbildning inom detta ämnesområde spridit sig till nästan varenda högskola i hela Sverige. Samtidigt har Handelshögskolan som en konsekvens av börsfallet fått betydligt sämre

ekonomi, vilket i sin tur drabbar biblioteksverksamheten. I dagens läge vore det tveksamt om Handels bibliotek skulle bli utsett till ansvarsbibliotek. Ett frågetecken kan även sättas för det kloka i att skilja ut ekonomiämnet som specifikt i förhållande till resten av samhällsvetenskapen. Motivet är kanske ämnets tyngd/storlek vid dagens svenska universitet och högskolor.

En intressant aspekt vid detta ansvarsbibliotek är de projekt som genomförts i samarbete med forskare inom ämnet. Ett bra exempel är S-WoPEc (*Scandinavian Working Papers in Economics*). Biblioteket startade verksamheten 1997 i projektform och verksamheten är nu i ordinarie drift inom Ekonomiska Forskningsinstitutet vid Handelshögskolan. Ett annat uppmärksammat projekt är ”Att marknadsföra bibliotekstjänster” som också bedrevs i samarbete med forskare.

Att ekonomiämnet finns på nästan varje ort i Sveriges land betyder speciella problem för sammansättningen av och verksamheten i samrådsgruppen. Det finns kanske både förväntningar på ansvarsbiblioteket och aspirationer på titeln ansvarsbibliotek som kan vara svåra att kombinera med samverkan och samarbete. Området har nu i alla fall en fungerande samrådsgrupp som består av 7 representanter från universitet och högskolor i tillägg till Handels representant.

Det är få ansvarsbibliotek som påstår sig ha lyckats speciellt väl med marknadsföringen av sina tjänster. Handels bibliotek är inget undantag. Nyhetsbladet NYANS är i alla fall ett försök tillmarknadsförning som har levt några år och ett bra exempel på något som kan skapas med relativt små resurser och som kan väcka intresse. Detsamma kan tyvärr inte sägas om ekonomiområdets ämnesportal *Redport* som numera ligger på is. Den främsta orsaken är minimal användning, dessutom avvaktar man BIBSAMs utredning om verktyg för portaler. Precis som för Biologibiblioteket finns det en stor tveksamhet till om det är en rimlig relation mellan arbetsinsats och användning av just ämnesportaler.

Handelshögskolans bibliotek pekar på ett förhållande som flera ansvarsbibliotek också är inne på, nämligen moderinstitutionens ifrågasättande om att man verkligen får betalt för det man gör. Det är väl inte så konstigt att detta dyker upp på Handelshögskolan, men det tangerar även en möjlig konflikt mellan ansvarsbiblioteksuppgifter och det egna bibliotekets uppgifter. För många av de mindre biblioteken kan det vara svårt att sätta av resurser för att arbeta med projekt, samtidigt som det i vissa lägen även kan vara svårt att skilja mellan vad som tillhör ansvarsbiblioteket och vad som är den egna verksamheten. Utredaren vill här kommentera att det självklart inte är så att ett projekt som genomförs i ansvarsbibliotekets regi enbart måste ha extern nytta. Som oftast har även ansvarsbiblioteket, och därför dess moderinstitution själv stort eget intresse i genomförandet av projekten.

Handelshögskolans bibliotek lyfter i sin självvärdering fram två generella problem som de har gemensamt med många ansvarsbibliotek. Det ena är omvärldens (läs övriga biblioteksvärlden) förväntningar på vad ett ansvarsbibliotek ska åstadkomma som gemensam resurs. Det andra är bristen på långsiktighet i projekten. I och med den formella handläggningen med ett års ansökan blir det svårt att satsa på projekt som går över flera år, något som ofta behövs för att åstadkomma resultat. Även om det rent formellt ges pengar för ett år i taget, är det fullt möjligt att genomföra flerårs projekt. Det finns flera exempel på att detta är gjort genom åren. I flera fall hänger det kanske mer ihop med bibliotekens förmåga att hantera och genomföra större projekt, än brister i själva systemet.

Geovetenskap

Uppsala universitetsbibliotek

Detta är det senast tillkomna ansvarsbiblioteket (1999), och som enligt BIBSAMs uppfattning gör systemet komplett. Verksamheten omfattar därför en kortare period än för de övriga ansvarsbiblioteken.

Detta ansvarsbibliotek företräds av en person som själv är doktor i geovetenskap, och precis som för biologibiblioteket gör det att kontakten med forskarvärlden underlättas. I övrigt kan vi notera, i likhet med vad som står i självvärderingen att kombinationen ämneskunskap och bibliotekariekompetens är relativt sällsynt inom det naturvetenskapliga området. Kompetensutvecklingen inom området sköts till stor del genom årliga ”geobiblioteks dagar” som anordnas vid de olika lärosätena. I de flesta fall anlitas aktiva forskare som kursledare vid dessa tillfällen.

Ansvarsbiblioteket har främst under sin verksamma tid arbetat med två stora projekt. Det ena är ämnesportalen GAIA (tidigare kallat ESSEL). Det andra projektet är den svenska delen av det stora internationella projektet MTG (Multilingual Thesaurus of Geosciences).

Sammansättningen av samrådsgruppen för geovetenskap skiljer sig något ifrån övriga, i och med att man förutom bibliotekarier har med forskare och även en medieperson i gruppen. Tanken bakom detta är självklart att man ska försöka att tillgodose avnämarnas behov i största möjliga utsträckning. Resultatet, som det framkommit hittills, har väl inte varit allt för överväldigande när det gäller input till projektförslag och annat.

En svaghet i ansvarsbiblioteket är att det i princip är en person som driver hela verksamheten. Trots uppbackning och stöd från Uppsala UB och samrådsgruppen är det ett mycket sårbart system.

Humaniora

Uppsala UB

Uppsala UB representerar synnerligen tunga humanistiska traditioner. Personalen innehar en bred ämneskompetens, även om det inte längre är vanligt att bibliotekarier har egen forskningserfarenhet. Ansvarsbiblioteksverksamheten har letts av personer med forskarerfarenhet.

Samrådsgruppen består av representanter för alla de stora forskningsbiblioteken och flera specialbibliotek. Representationen från mindre forskningsbibliotek och folkbibliotek är svag, detsamma gäller representation från forskningsområdet som tidvis har varit obefintlig. Svårigheten att få forskare att engagera sig i biblioteksfrågor gäller inte enbart humaniora, utan går igen inom nästan alla områden. En forskares vardag på svenska universitetet präglas mer och mer av olika administrativa åtaganden (söka pengar exempelvis) och mindre tid går till forskningsaktiviteter. Då är det inte konstigt att de för forskaren relativt perifera frågorna

om bibliotek blir bortprioriterade. Det är självklart viktigt för biblioteken att få in avnämarnas behov, synpunkter och önskemål för verksamheten, men det finns andra möjliga vägar att gå än att kalla till möten där de flesta frågor som diskuteras känns mer och mindre irrelevanta.

Humaniora skiljer sig från de flesta andra ansvarsbiblioteksområden i att man här tycker att arbetet med ämnesportalen AGORA absolut är meningsfullt. Anledningen är att humaniora har sin tyngdpunkt i svenska källor. Det är inte internationellt till sin karaktär som många andra vetenskaper. Det skiljer sig även i den meningen att behovet traditionella bibliotekstjänster fortfarande finns kvar i stor omfattning. Samtidigt är medvetandet om de nya möjligheterna som finns idag för att hämta information lägre hos humanister än andra forskargrupper. Behovet av att marknadsföra och sprida information är därför mycket stort, och måste väl sägas vara något eftersatt i perioden. Ett framtida satsningsområde som kan komma att kosta hur mycket som helst gäller digitaliseringen av äldre källmaterial. Uppsala UB har mycket värdefulla och unika samlingar som är en viktig del av kulturarvet. Dessa frågor måste få sitt forum, men ansvarsbibliotekssystemet är kanske inte organisationen där den typen av frågor ska lösas.

Juridik

Stockholms UB

Stockholms UB fick uppdraget att vara ansvarsbibliotek för juridik 1999 och tillhör därvid de yngsta ansvarsbiblioteken.

Bibliotekets ämneskompetens inom juridikområdet bedöms som god, och man har även strävat efter en kontinuerlig kompetensutveckling för bibliotekets personal. Behovet av detta är stort på grund av ämnets särart, och det finns uppenbara svårigheter vid nyrekrytering.

Samrådsgruppen eller referensgruppen som den kallas här, består av en kärna av bibliotek vid universitet som ger fullständig juridisk utbildning, dvs Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå. Representanter för övriga universitet och högskolor utses för en period av två år och byts sedan ut. Två av referensgruppens ledamöter har varit forskare, men samma svårighet som man sett på övriga ställen rapporteras även här. Det är svårt för forskarna att hitta tid och motivation för att delta på ordinarie möten. Behovet av att hitta andra former för att göra deras synpunkter hörda och utveckla dialogen är synnerligen stort.

Stockholms UB kommenterar svårigheten att ha långsiktighet i den specifikt juridiska informationsförsörjningen separerat ifrån aktiviteter inom andra ämnes- och biblioteksområden. Många av ansvarsbiblioteken har tagit upp just denna fråga i sina dialoger med utredaren och även i samband med självvärderingarna, och detta är självklart en av huvudfrågorna i en utvärdering av ansvarsbibliotekssystemet.

Ämnesportalen Rättskällan är för närvarande det största enskilda projektet inom ansvarsområdet. Arbetet sker med hjälp av ämnesredaktörer vid Stockholms UB och andra juridiska bibliotek. En användarundersökning som utfördes under hösten 2002 visade ett mycket blandat resultat. På vissa universitet används inte portalen alls, medan den i Uppsala, Stockholm och Lund är känd och har en viss användning. Juridiken är i något av samma situation som humaniora med många svenska källor i portalen. Trots detta kan man hitta en

viss tveksamhet till portalarbetet, det finns en osäkerhet om relationen mellan arbetsinsats för uppbyggnad och underhåll står i relation till användningen. Ett tidigt försök på att teknisk samordna Rättskällan med Agora och Samwebb misslyckades av olika skäl, BIBSAMs utvärdering av teknisk plattform kan möjligtvis ändra på detta.

Stockholms UB tar upp frågan om ansvarsbibliotek på ett mer principiellt plan i sin självvärdering. Utveckling av tjänster och metoder som är generella och inte ämnesrelaterade har svårt att hitta sin plats i ansvarsbibliotekssystemet. Den fördelningsnyckel som ligger till grund för BIBSAMs anslagsfördelning tas också upp, dvs. att man på ett ungefär följer kostnadsbilden för FoU inom varje område.

Vid ett seminarium för juridiska bibliotekarier har man undersökt vilka förväntningar man har på ansvarsbiblioteken. Där var det mycket tydligt att dessa bibliotekariers bild av systemet överensstämmer i stor grad med vad som var kärnan i det ursprungliga förslaget, nämligen beståndsuppbyggnad och referensservice. Även om det är över 10 år sedan beståndsservice fanns med i riktlinjerna för ansvarsbiblioteken, lever det alltså kvar och konklusionen måste vara att det finns en relativt oklar bild av vad som är ansvarsbibliotekens uppgifter ute i verksamheten. En mer utförlig diskussion av dessa frågor kommer senare i utredningen.

Kvinno-, mans- och genusforskning

Göteborgs UB

Göteborgs UB blev 1997 ansvarsbibliotek för samhällsvetenskap. En studie som genomfördes samma år konkluderade att kvinno-, mans-, och genusforskningen (KMG) borde bilda ett eget ansvarsområde. Placeringen skulle vara Göteborgs UB. Det speciella med KMG-området är att ansvarsbiblioteket är utsett direkt av regeringen som dessutom har fastställt det årliga anslaget till biblioteket i regleringsbrevet. Detta får den konsekvens att anslaget inte har fått någon uppräknig sedan starten. Den administrativa handläggningen av detta ansvarsbibliotek skiljer sig också sett från BIBSAMs perspektiv helt från alla andra.

Detta betyder självklart inte att KMG inte har arbetat enligt vanliga riktlinjer för ansvarsbibliotek. Man har en mycket aktiv samrådsgrupp med nio representanter ifrån Lund till Luleå. KMG har lyckats med att integrera både bibliotekarier från folk- och forskningsbibliotek med aktiva forskare inom området i sin referensgrupp.

Grunden för biblioteket ligger i de kvinnohistoriska samlingarna, och ett av de stora projekten för KMG har varit att lägga in äldre material i KVINNSAM. 25000 referenser från tidsperioden 1972-84 blev resultatet tills vidare.

Utveckling av hemsida och digitalisering av vissa textarkiv är även det projekt som har genomförts under de senare åren. Man arbetar även med att utveckla en portal för området.

KMG skiljer sig i två avseenden ifrån de flesta andra ansvarsbibliotek. För det första genom att anslagssumman redan är beslutad genom regleringsbrevet. BIBSAM fungerar alltså enbart som en sluss för detta anslag. Det andra är områdets tvärvetenskapliga karaktär, och här kan

det leda till en diskussion om i hur stor grad man skall inrätta ansvarsbibliotek inom tvärvetenskapliga områden. Vi har ju två associerade ansvarsbibliotek med miljö som tema, så det finns andra exempel.

Lantbruk, skogsbruk, veterinärmedicin och miljövard

Sveriges Lantbruksuniversitets bibliotek

SLUB pekar i sin självvärdering på detta ansvarsbiblioteks särart. Biblioteket var och är det enda centrala biblioteket inom sina ämnesområden i samverkan med Naturvårdsverkets bibliotek på delområdet miljövard. Detta betyder att man inte fungerar som samordnare för flera universitets- och högskolebibliotek, och därför med konsekvens heller inte har någon samrådsgrupp i vanlig mening. Däremot har man under åren haft ett löpande samarbete med Naturvårdsverkets bibliotek med varierande intensitet. De försök som har gjorts att samla företrädare för de små och marginella myndighets- och företagsbiblioteken inom sektorn har inte varit lyckade. Detta att man inte har andra bibliotek som ”kunder” i ansvarsbibliotekssystemet medför också att det egentligen är omöjligt att skilja på det egna bibliotekets och ansvarsbibliotekets uppgifter. Man kan alltså säga att ansvarsbiblioteksrollen har medfört en möjlighet till utveckling av det egna biblioteket som annars skulle ha varit svår att genomföra..

SLUB har ett utvecklat samarbete på nordisk nivå, och har de senaste åren även arbetat med att öka den andel av personalen som har dubbla kompetenser, dvs. både bibliotekarieutbildning och utbildning inom sektorn.

SLUB har genomfört en rad projekt med ansvarsbiblioteksmedel som sedan har gått över i en driftsfas, och kan på förfrågan inte peka på några speciellt misslyckade projekt. Ämnesportalen NOVAGATE, som haft ett nordisk perspektiv, för nu enligt företrädare för SLUB en ojämn kamp mot de generella sökmotorerna, och man tycker inte att användningen av portalen står i någon rimlig proportion till arbetsinsatsen med drift, underhåll och utveckling. Utredaren kan här slå fast, i likhet med vad även BIBSAM har hävdat, att det är stor skillnad mellan ämnesområden i denna fråga. Ämnen som är internationella till sin karaktär kommer sannolikt inte att arbeta med ämnesportaler som vi uppfattar dom idag. Det är även så att BIBSAMS stöd till detta arbete självklart är initialt, och att fortvarig drift måste lösas på annat sätt. Även detta förhållande kan vara en orsak till att intresset för ämnesportaler har svalnat i betydande grad den senaste tiden.

SLUB och Naturvårdsverkets bibliotek har gemensamt skapat webb-platsen www.naturbibliotek.nu med bland annat möjlighet till samsökning i de två bibliotekens kataloger.

Naturvårdsverkets bibliotek

Detta bibliotek har en associerad roll till SLUB och tillhör ett av de tre ursprungliga ansvarsbiblioteken som utsågs före BIBSAMS tid. Att det finns med som ansvarsbibliotek måste ses i ett historisk-politisk perspektiv, det låg på något sätt ”rätt i tiden”, och det var väl

aldrig tanken i den ursprungliga utredningen att ett mycket litet myndighetsbibliotek skulle få rollen som ansvarsbibliotek.

Biblioteket vid Naturvårdsverket har genom myndighetens många omorganisationer haft en något orolig tillvaro genom åren, och 2002 fanns enbart en person kvar från 1997 års personalstyrka.

På samma sätt som för SLUB går det knappast att skilja på rollen som myndighetsbibliotek och rollen som ansvarsbibliotek. Rollen som ansvarsbibliotek har haft en ganska stor betydelse internt för att höja bibliotekets status, vilket kanske har varit viktigare än de relativt små medlen som tillförts verksamheten.

Biblioteket har som framtidsmål att stärka och utveckla samarbetet med SLUB, att satsa på få, men större ansvarsbiblioteksprojekt, och att fortsätta integrationen av myndighets- och ansvarsbiblioteksrollen.

Medicin

Karolinska institutets bibliotek

KIB tillhör åter de ursprungliga ansvarsbiblioteken, och som företrädare för sektorn medicin också de bibliotek som har fått mest pengar genom åren. I sin självvärdering har KIB gjort en översikt över hur de beviljade medlen 1997-2001 har använts. Total rör det sig om ungefär 6.2 miljoner kronor, och fördelningen enligt KIB ser ut så här:

- Kompetensutveckling	17%
- Informationsförsörjning	54%
- Bibliotek som pedagogiska samarbetspartners	13%
- Effektivisering	14%
- Marknadsföring	2%

Som KIB mycket riktigt framhåller, finns inte bibliotekens pedagogiska roll med i de generella riktlinjerna för ansvarsbiblioteken, men pengar har beviljats, och förklaringen ligger självklart i att området har kommit i fokus först de senaste åren. Anmärkningsvärt, men inte förvånande, är den låga andelen av medel som gått till marknadsföring. De flesta ansvarsbibliotek är i samma situation och är mycket medvetna om detta. Särskilt på de områden där kunskapen om och utnyttjandet av bibliotekens tjänster är låg, borde man kanske göra något åt sin marknadsföring.

KIB har en mycket stor samrådsgrupp på nästan 20 personer som träffas två gånger per år och som har stort inflytande på vilka projekt som ska prioriteras. Gruppen har även varit aktiv i självvärderingsprocessen. Däremot har man trots flera försök inte lyckats lägga ut projekt på sina samarbetspartners, något som kan förklaras med svårigheten att frigöra personalresurser i små och slimmade organisationer.

KIB har en mycket projektinriktad organisationsform, och har de senaste 4 åren genom fusioner med SPRIs bibliotek och Hälsohögskolan utökat personalstyrkan ifrån 80 till 120. KIB betonar inte ämneskompetens på samma sätt som många andra ansvarsbibliotek gör, men menar att ett vetenskapligt bibliotek kan fungera utomordentligt väl även i avsaknad av specialiserade ämneskunskaper så länge övriga kompetenskrav – förmåga till dialog inte minst - är uppfyllda. Till saken hör också svårigheten att knyta människor med medicinsk bakgrund till biblioteksverksamhet även om man aktivt söker sådana personer.

KIB har framgångsrikt arbetat med konsortieupphandlingar i den försöksverksamhet som initierats av BIBSAM.

Arbetslivsinstitutets bibliotek är associerat till KIB. Samarbete mellan biblioteken har skett i den ordinarie samrådsgruppen. Något gemensamt projekt har ännu inte genomförts.

Listan över projekt som har genomförts under ansvarsbiblioteksramen är både lång och imponerande. Om man granskar listan på 30 projekt närmare upptäcker man att nästan en tredjedel är av generell karaktär, dvs. kunde i princip ha drivits på vilket bibliotek som helst oberoende av ämne. Samtidigt hittar vi ganska få projekt som är direkt ämnesbaserade, vilket åter aktualiserar diskussionen om ämnesindelningen som bas för biblioteksrelaterade utvecklingsprojekt.

KIB har inte gått in i utvecklingen av en ämnesportal, utan har i stället arbetat med sitt ”Länkskafferi”. Några planer på att ändra inriktning finns inte. Områdets internationella karaktär motiverar heller inte detta.

KIB föreslår i sin självvärdering att BIBSAM moderniserar riktlinjerna för ansvarsbiblioteken genom att t ex inkludera högskolebibliotekens pedagogiska roll som ett viktigt delområde. Jag instämmer i att detta är en central fråga för den framtida utvecklingen av universitets- och högskolebiblioteken. Jag har svårare att se att den till sin karaktär är ämnesrelaterat och därför med nödvändighet en ansvarsbiblioteksfråga.

Arbetsmiljö

Arbetslivsbiblioteket

Arbetslivsbiblioteket tillhör den exklusiva skara ”ursprungsbibliotek” med den modifikation att det var Arbetarskyddsstyrelsens, senare Arbetsmiljöinstitutets bibliotek som var ansvarsbibliotek. Arbetslivsbiblioteket är en fusion av de två biblioteken vid Arbetsmiljöinstitutet och Institutet för arbetslivsforskning. Biblioteket fick sin nuvarande form 1995 och är associerat ansvarsbibliotek till KIB. Arbetslivsinstitutet har under de senaste åren i stor grad ändrat inriktning på sin forskning från fysiska och kemiska arbetsmiljöfaktorer till en arbetslivsinriktad forskning som omfattar hela människan. Biblioteket har med nödvändighet följt med på denna resan.

Biblioteket har stärkt sin position inom institutet och fått personalförstärkningar de senaste åren. Ansvarsbiblioteksprojekten har i stort gått ut på att utveckla bibliotekets webbplats. Phibi-projektet, bibliotekets chattjänst har fått stor uppmärksamhet i vida kretsar, som det pionjärprojekt det var i Sverige.

Samarbetet med KIB har inte varit särskilt utvecklat under perioden och begränsat sig till deltagande samrådsgruppen. En orsak finns i Arbetslivsinstitutets skifte av fokus. Från att vara i stort sett helt inriktat på naturvetenskap och medicin, finns nu hela skalan med samhällsvetenskap, juridik och ekonomi som bärande ämnen. KIB framstår rätt och slätt inte som den mest naturliga samarbetspartnern i alla lägen.

Precis som för Naturvårdsverket finns det egentligen ingen skillnad på ansvarsbiblioteksfunktionen och myndighetsbiblioteksfunktionen. Ansvarsbiblioteksrollen har däremot möjliggjort en utveckling som skulle vara svårare att genomföra enbart inför myndighetens ramverk.

Självvärderingen lyfter också fram det lilla bibliotekets dilemma, sårbarheten vid att varje projekt blir mycket personberoende och mycket känslig för personalförändringar.

Psykologi, pedagogik och folkbildningsforskning

Stockholms universitetsbibliotek

Statens Psykologisk-pedagogiska bibliotek (SPPB) utsågs 1990 till ansvarsbibliotek inom psykologi och pedagogik, fr o m bå 1995/96 även i folkbildningsforskning. Den 1. januari 2000 upphörde SPPB att vara egen myndighet och blev i stället en filial under Stockholms UB.

Bakgrunden till att just psykologi och pedagogik blev ett eget ansvarsbiblioteksområde ligger självklart i att SPPB som ett mycket starkt specialbibliotek fanns inom detta område. Om inte så varit fallet skulle det rimligtvis inte funnits någon särskilt anledning till att särskilja just dessa discipliner från resten av samhällsvetenskapen.

Merparten av bibliotekarierna vid SPPB hade akademiska betyg i pedagogik och/eller psykologi. Chefsbibliotekarien disputerade i pedagogik 1997. Det var helt klart ett bibliotek med mycket stark ämnesprofil. Vid integration i ett stort universitetsbibliotek kan det självklart vara svårt att bibehålla denna nivå.

Samrådsgruppens sammansättning har varierat något under åren. På SPPB-tiden var gruppen relativt stor och bestod enbart av bibliotekarier. Man lade vikt vid att olika typer av bibliotek och regioner skulle vara representerat. Senare hade man en referensgrupp som bestod enbart av bibliotekarier ifrån universitets- och högskolebibliotek. Sedan 2001 har man även forskarrepresentation i referensgruppen.

Man har genom åren engagerat sig i ett stort antal ansvarsbiblioteksprojekt. Många av projekten har visat sig vara svåra att genomföra, något som kanske kan ha med ämneskombinationen att göra. Stockholms UB har i en skrivelse i april 2002 av sagt sig rollen som ansvarsbibliotek för ämnena pedagogik, psykologi och folkbildningsforskning, men efter överenskommelse med BIBSAM kvarstår man tillsvi dare som ansvarsbibliotek. I samma skrivelse påpekar man att hela ansvarsbibliotekssystemet måste ses över. Man anser systemet föråldrat till sin struktur och vill ha en mer samordnad utvecklingsverksamhet över ämnesgränserna. Man föreslår också inrättande av ett resurscentrum för

informationskompetens vid Stockholms UB. Vi återkommer till SUBs synpunkter senare i rapporten.

Samhällsvetenskap

Göteborgs UB

Göteborgs UB (GUB) utsågs till ansvarsbibliotek för samhällsvetenskap 1997. Biblioteket anser sig under åren ha genomfört ett antal värdefulla projekt, även om en del måste rubriceras som återvändsgränder. Man tycker att det kan vara svårt att kombinera projektarbete med daglig drift, och ett problem som även andra har lyft fram är vad som händer efter projektens avslutning. Det kan ofta vara svårt att hitta finansiering för den fortsatta driften, och man vill ha möjlighet att använda ansvarsbiblioteksmedel till detta ändamål. I dagens läge är det helt uteslutet, BIBSAMs principer handlar om projekt- och igångsättningsstöd och inte subventionering av den dagliga driften.

GUB har under ansvarsbibliotekshatten utvecklat ämnesportalen SamWebb. Där finns ett tekniskt samarbete med Agora, och inmatning sker av en grupp bibliotekarier ifrån flera bibliotek. Användningen av SamWebb har sjunkit dramatiskt det senaste året, och det finns en viss tveksamhet inför fortsättningen av portalarbetet.

SamKon är ett projekt som på konsortiebasis tillgängliggör elektroniska böcker. Vid utgången av 2002 deltog 10 bibliotek i konsortiet och man hade tillgång till 705 e-böcker inom samhällsvetenskap.

Man har en aktiv samrådsgrupp som bidragit till utvecklingen, och man har även haft ett samarbete med andra ansvarsbibliotek.

GUB uttrycker tveksamhet till ansvarsbibliotekssystemet i sig som det gestaltar sig nu, en resursfördelning som grundar sig på ämnen verkar idag relativ meningslös. Systemet främjar heller inte långsiktighet, och det finns liten insyn och samarbete ansvarsbiblioteken emellan. Det finns behov för en översyn av systemet som verkar ganska statiskt, även i sin anslagsfördelning enligt GUB.

Teknik och dess grundvetenskaper

Kungliga tekniska högskolans bibliotek (KTHB)

Då KTHB utsågs som ansvarsbibliotek 1989, fanns redan ett fungerande nätverk av bibliotek med inriktning mot teknik och naturvetenskap. Man hade både till DFI och senare BIBSAM försökt väcka tanken att utse nätverket som sådant till ansvarsbibliotek, men hade liten framgång med detta. BIBSAM har i sina riktlinjer mycket tydligt fastslagit att *ett* bibliotek kan vara ansvarsbibliotek. Nätverksbiblioteken formade då i stället en styrgrupp för ansvarsbiblioteksverksamheten under namnet ”Teknologibiblioteken” eller TGV. Denna styrgrupp bestående av bibliotekschefer från 5 olika bibliotek har under hela perioden fram till idag varit oförändrad i sin sammansättning. Det senaste året har det skett en utökning av

gruppen, och för tillfället arbetar man med att få fler bibliotek som representerar högskolor med utbildning och forskning inom ämnesområdet att delta i arbetet. Samtidigt har det funnits funktionsgrupper som har stått för mer konkret arbete och bestått av bibliotekarier från de olika biblioteken. Funktionsgruppernas antal och innehåll har växlat genom åren, men exempel på sådana grupper är förvärvsgruppen, fjärrlånegruppen och utbildningsgruppen. Dessa grupper har haft stor betydelse för att återföra ansvarsbiblioteksfrågor till det enskilda bibliotek.

TGV-områdets ämneskaraktär har medverkat till att även biblioteken har varit i den tekniska utvecklingens framkant. KTHB har en lång historia bakom sig som databasvärd på 70- och 80-talet, och medicin och teknik/naturvetenskap var också tidigt ute med tillgång till vetenskapligt material på webben. Därför var det rätt naturligt att Teknologibiblioteken redan 1993 startade arbetet med EELS, en ämnesportal för teknologi. Detta har sedan varit ansvarsbibliotekets största enskilda projekt. Då projektet gick igång fanns ingen motsvarighet på Internet, och projektet har varit både nyttigt och lärorikt för de parter som har deltagit. Det startade i en tid då Internet som vi känner det idag verkligen var i sin linda, och arbetet var absolut ett pionjärarbete. Nu måste man konkludera att utvecklingen har sprungit förbi just denna typ av ämnesportaler, i alla fall inom områden som är så internationella som TGV-området. Det kostar rätt och slätt för mycket att manuellt försöka att ta fram källor ifrån nätet och indexera dessa. EELS-projektet förs rätt nog vidare i ett experiment med automatiskt urval av källor, men detta får för tillfället ses som just ett experiment, och det är för tidigt att säga om det får någon praktisk nytta.

Ett annat och inte lika självklart område där teknologibiblioteken var mycket tidig ute i förhållande till övriga bibliotek var undervisning, eller utveckling av informationskompetens som det kanske kallas i dagens läge. Det är verkligen paradoxalt att teknologer, som traditionellt tillhör den grupp studenter som använder bibliotekens tjänster minst, var först ute med att få utbildning i informationssökning, medan det tog många år för andra grupper att följa efter. Under åren har en rad projekt relaterade till detta genomförts i ansvarsbiblioteksregi, bland annat utveckling av kurskompendier, numera självklart med webben som bas.

Teknologibiblioteken var även tidigt ute med konsortieupphandling av databaser, något som BIBSAM på den senare tid har försökt få ansvarsbiblioteken att arbeta med inom sina ämnesområden.

KTHB har haft större problem än många andra bibliotek att genomföra alla projekt man har sökt bidrag för. Orsaken ligger i svårigheten att frigöra personal för att arbeta i projekten. Som flera andra har pekat på, ligger det en ofta en konflikt mellan den egna verksamheten och ansvarsbiblioteksprojekten, och i många fall prioriteras inte dessa, då man inte kan ersätta arbetstid med ansvarsbiblioteksmedel. Ansvarsbibliotekets projekt betraktas som ”frivilligt åtagande” och utförs om man får tid över. I och med att man i det relativt statiska anslagssystemet uppfattar att man måste ”fylla ramen” med projekt, är risken ganska stor att mindre relevanta projekt kommer med, och därför inte blir genomförda. Problemet kan också ligga i det egna bibliotekets organisation. Ett annat problem ligger i att hitta projekt inför ramen ämnet, dvs. sådant som inte är av generell karaktär, något som har visat sig svårare och svårare.

5. Bibliotek i utveckling.

För att få en naturlig bakgrund till de diskussioner jag kommer att föra i de kommande kapitlen av rapporten, har jag här tagit med en mycket komprimerad översikt över utvecklingen i bibliotekssektorn de senaste 10 åren. För er som finns inom branschen presenterar detta absolut inga nyheter, och ni kan med fördel bespara er läsningen av detta och gå vidare till nästa kapitel. För andra kan det ge en nödvändig plattform att stå på för att följa resonemangen i samband med förslag och rekommendationer i ett senare skede.

Under denna tidsperiod har universitets- och högskolebiblioteken genomgått mycket stora förändringar. Frågan är om man någon gång har upplevt en liknande förändring över så kort tid i en verksamhet som dittills har haft långsiktighet och stabilitet som sina varumärken.

Den första stora förändringen ligger i ett tydligt skifte i fokus för verksamheten. Ett forskningsbibliotek var som namnet säger ett bibliotek för forskarna, och studenterna var länge ointressanta som målgrupp för dessa bibliotek. 90-talet har helt förändrat denna bild. Redan 1994 genomförde BIBSAM projektet Studenternas bibliotek, något som tydligt visade att universitets- och högskolebiblioteken i högsta grad var studenternas och i mindre grad forskarnas. Den tidigare koncentrationen på samlingsbyggande enbart med fokus på forskningens behov har nu ersätts av synen på biblioteken även som studenternas arbets- och mötesplats på universiteten. Det finns även strävan efter att integrera bibliotekens verksamhet i studenternas lärandeprocess, och begreppet informationskompetens ("information literacy") har fått ordentligt fäste i alla fall inom biblioteksvärlden. Över hela Europa sker omvandlingen av de traditionella universitetsbiblioteken mot det som kallas Learning Resource Centres, något som inte har en bra översättning på svenska ännu. Utvecklingen pågår för fullt även i Sverige, men har kanske inte fått så stort genomslag utanför biblioteksvärlden ännu. Fortfarande möts man ganska ofta av företrädare för universiteten och högskolorna som uppfattar bibliotek som synonymt med boksamlingar, och det 10 år efter att WWW blev en verklighet! Tillkomsten av detta verktyg och framväxten av Internet är kanske den enstaka händelse som har betytt mest för att förändra biblioteken under de senaste 100 åren. För att illustrera utvecklingen kan jag ta ett exempel ifrån mitt eget bibliotek i Luleå: 1982 hade biblioteket prenumeration på 1800 tidskrifter. 15 år senare efter en fördubbling av antal professurer och över en tredubbling av studentantalet hade prenumerationerna halverats i antal. Den extrema prishöjningen på vetenskapliga tidskrifter kombinerat med ständiga devalveringar var i färd med att underminera kvaliteten på informationsförsörjningen vid speciellt de mindre högskolorna, men även de stora universiteten hade stora bekymmer med detta. Idag har alla forskare och studenter vid Luleå tekniska universitet tillgång till ungefär 6000 tidskrifter från vilken som helst dator ansluten till Internet var som helst i världen. Situationen är något så när den samma vid alla universitet och högskolor i Sverige. Det har alltså för första gång i historien skapats ett system genom nationella licenser för elektroniska tidskrifter som möjliggör likhet mellan stora universitet och små högskolor när det gäller tillgång till information.

I takt med förändringen i bibliotekens inriktning och uppgifter har självklart personalens arbetsuppgifter och kompetensbehov förändrats i stor grad. Utveckling av webbtjänster och organisation av information i elektronisk form är helt nya arbetsuppgifter de senaste 10 åren. Inriktningen mot studenternas lärande och byggande av informationskompetens understryker bibliotekariernas pedagogiska roll, något som man kanske inte alls funderade över under sin utbildningstid. Kravet och önskan om att integrera biblioteken på ett bättre sätt i

universitetens kärnprocesser kräver ett närmande till forskare och lärare som både tar tid och betyder nya sätt att arbeta på. Det vi kan observera är att de traditionella biblioteksuppgifterna som förvärv, katalogisering, indexering, lån, fjärlån etc. inte har minskat, tvärtom till viss del har ökat. Samtidigt har det alltså tillförts en hel del nya uppgifter utan att resurser har tillförts i nämnvärd omfattning. Universitetens och högskolornas ekonomiska framtid de närmsta åren ger heller inget stort hopp om ökad resurstillgång till biblioteksverksamheten.

Biblioteken står inför mycket stora utmaningar om man vill gå aktivt in i processen att skapa Learning Resource Centres och kvalitetssäkra byggandet av informationskompetens. Lägg till utveckling och underhåll av den elektroniska delen av biblioteket, så förstår man att framtiden innehåller mycket stora utmaningar för de svenska universitets- och högskolebiblioteken. För att kunna åstadkomma detta krävs betydlig effektivisering och rationalisering av arbetet i framtiden. Detta är något som det enskilda biblioteket inte kan åstadkomma enbart på egen hand. Det krävs fler projekt i likhet med arbetet med nationella licenser som både har medfört en stor kvalitetshöjning och samtidig en betydlig effektivisering på det enskilda biblioteket. För att åstadkomma detta kommer att krävas samverkan och samarbete mellan biblioteken, men även en betydande insats ifrån centrala organ i form av stöd, initiativ och samordning.

6. Analys.

Direktivet för utvärderingen innehåller egentligen tre olika delar som ska granskas. För det första det allmänna värdet av systemet som det framkommer i målsättningar och riktlinjer, för det andra i hur grad man kan sägas ha uppfyllt dessa målsättningar och följt riktlinjerna, och för det tredje en granskning av själva den administrativa hanteringen av systemet. I och med att man hänvisar till målsättningar och riktlinjer, kan det vara på sin plats att upprepa hur dessa i komprimerad form ser ut idag:

Systemet skall förbättra och effektivisera informationsförsörjningen inom områdena forskning, utveckling och högre utbildning.

- ▶ De av BIBSAM utdelade ekonomiska bidragen skall resultera i en förstärkning av mottagande biblioteks externt riktade verksamhet.
- ▶ Med hjälp av de medel som anslås av BIBSAM, skall ansvarsbiblioteken, inom sina ämnesområden, genomföra utvecklingsinsatser inom områdena referens- och informationsservice samt fortbildningsverksamhet.
- ▶ Fördelningen av de ekonomiska bidragen styrs bl.a. av de statliga FoU-anslagens storlek inom respektive område.
- ▶ För varje ansvarsområde skall finnas *ett* ansvarsbibliotek som inför BIBSAM svarar för förbrukningen av tilldelade medel; till detta bibliotek kan knytas ett eller flera *associerade ansvarsbibliotek* med särskilt ansvar för en eller flera delar av området

Jag väljer att behandla de tre områden i omvänd ordning, dvs. gå från det speciella till det mer generella och behandla den administrativa hanteringen först, därefter se i hur stor grad man har efterlevt uppsatta mål och riktlinjer, och till sist det mera allmänna värdet av systemet. Det är för mig en mer logisk och naturlig väg fram till eventuella förslag och rekommendationer.

6.1. Den administrativa hanteringen av systemet.

Man har från regeringens sida inte i regleringsbrevet fastställt någon exakt summa som skall gå till ansvarsbiblioteksverksamheten. Undantaget ifrån detta är KMG-biblioteket vid Göteborgs UB där det är angivet för all framtid att beloppet ska vara 500 000 kronor. Trots rätt låg inflation kan man väl slå fast att en halv miljon har något mindre värde idag än för 6 år sedan. Sedan systemet ansågs fullt utbyggt 1999, har mellan 7 och 8 miljoner årligen slussats ut till ansvarsbiblioteken. Ansvarsbibliotekspengarna är inkluderade i totalsumman om ca 10 miljoner som BIBSAM disponerar för utvecklingsändamål. Den andel som kan gå till ”fria” projekt är därför ganska blygsam.

Fördelningen av medlen mellan de olika ansvarsbiblioteken följer enligt riktlinjerna ”de statliga FoU-anslagens storlek”, vilket betyder att det är relativt små ändringar från år till år. Man kan lugnt säga att systemet är statistiskt, varje bibliotek kan vara något så när säker på att få ungefär samma belopp som året innan. Med den fördelningsnyckel som grund är det svårt att se hur man kan undvika dagens situation, det är själva principen man i så fall måste ändra på. Det är självklart inte på det viset att forskning som är kostsam på grund av komplexa datorsystem och dyrbar laboratorietrustning automatisk ställer större krav på informationsförsörjning. Detta är ett förhållande som BIBSAM har varit medveten om, och till viss del tagit hänsyn till i sin fördelning av medlen. Om ansvarsbibliotekssystemet blir kvar i någon form bör i alla fall denna princip gå i graven och ersättas med ett betydligt mer dynamisk och behovsstyrt system.

Varje ansvarsbibliotek (de associerade går via sina moderbibliotek) gör årligen en preliminär ansökan till BIBSAM där man beskriver de projekt som man vill genomföra under följande år. I många fall, men inte alltid, har man förankrat detta i sin samrådsgrupp. BIBSAM granskar varje ansökan och har sedan en dialog med varje ansvarsbibliotek där BIBSAM ger sina direktiv och synpunkter. Det kan vara projekt man inte finner relevanta, eller man föreslår nya projekt som inte finns med i ansökan. Detta leder i sin tur till den slutgiltiga ansökan och ett beslut om medelstildelning av BIBSAM. Den statistiska fördelningen av medel medför i många tillfällen ren suboptimering. En företrädare för ett inte namngivet ansvarsbibliotek uttryckte det på detta viset: ”Det känns nästan pressande att varje år försöka att hitta på nya projekt för att fylla kvoten.” Detta är självklart inte fallet rent generellt, men icke desto mindre understryker det systemets ganska statistiska karaktär.

En annan invändning mot hanteringen ligger i systemets *slutenhet*. 80 % av de medel BIBSAM förfogar över till utvecklingsarbete går till ansvarsbiblioteken. De ”fria” projektmedlen som alltså utgör en femtedel av det totala beloppet har en i princip ganska rigorös beslutsång. Där har varje projekt en egen handläggare, BIBSAMS referensgrupp som numera kallas BIBSAM-rådet diskuterar varje ärende, och ger sedan rekommendationer innan beslut tas om tilldelning eller inte. Samtliga ansvarsbiblioteksprojekt har *en* handläggare på BIBSAM, och hela processen är i princip rent bilateral. Det finns alltså en betydande grad av slutenhet i handläggningen av ansvarsbiblioteksärendet i förhållande till hur man behandlar vanliga projekt.

KMG-biblioteket skiljer sig som tidigare sagt markant från resten av ansvarsbiblioteken i och med att medelstildelningen är fastlagt i regleringsbrevet. Beslut om tilldelning fattas alltså inte av BIBSAM, som därför på sin höjd kan ha synpunkter på bibliotekets projekt. Man fungerar i det här fallet enbart som en sluss för pengar, och det verkar inte speciellt

meningsfullt, dessa medel borde för att undvika extra byråkrati i stället gå direkt via Göteborg universitets anslag.

Frågan om förvaltningsavgifter har under åratals varit en stridsfråga mellan universiteten och beviljande organ. För att få ett slutgiltigt (?) avgörande i frågan tillsattes en utredning med Ingemar Mundebo som utredare. Hans förslag går i korthet ut på att vid forskningsprojekt tar man ut 35 % i avgift på det beviljade beloppet för att täcka universitetens merkostnader. Ansvarsbibliotekens förhållande till förvaltningsavgifter är minst sagt diversifierat. De spänner över hela spektrat ifrån 35 ner till 0 %. Samma bild ser vi självklart när det gäller de "fria" projekten som BIBSAM bidrar till. Vissa universitet och högskolor skiljer tydligt på forskning och utveckling och avgiftsbelägger inte utvecklingsprojekt av den typ som finns i biblioteken på samma sätt. Andra gör ingen skillnad. Jag har inga synpunkter på vad som är rätt och riktigt i detta fall, men vill BIBSAM ha en enhetlighet till stånd, bör en diskussion med departementet vara första steget i processen. Att enstaka bibliotek inte agerar för att ändra på situationen för egen del har jag förståelse för, en stor del av förvaltningsavgiften tillfaller nämligen biblioteket självt som ett välkommet tillskott till bibliotekets ramanslag. Sett ifrån bidragsgivarens synvinkel är situationen ohållbar. För vissa projekt ger varje beviljad krona effekt för 65 öre, medan andra ger full utdelning, något som på sikt kan leda till snedfördelning i hela systemet. Man kan alltså tänka sig att projektmedel styrs över till ställen där effekten är störst, och det vore en mycket olycklig utveckling för det svenska bibliotekssamhället.

Sammanfattningsvis vill jag peka på fyra problem när det gäller den administrativa hanteringen: Slutenheten i handläggningen, den statiska fördelningsprincipen mellan ämnen, särbehandlingen av KMG-biblioteket, och olikheterna i universitetens och högskolornas förvaltningsavgifter.

6.2. Följer man riktlinjerna?

I sina riktlinjer för ansvarsbibliotekssystemet fastslår BIBSAM vissa principer som skall styra bibliotekens användning av bidrag inom systemet. Det första som träder tydligt fram är att bidragen skall resultera i förstärkning av bibliotekets *externt* riktade verksamhet. Jag utgår ifrån att med externt riktad tänker man på verksamhet som inte först och främst riktar sig mot den egna moderinstitutionen. I bakgrunden för hela ansvarsbibliotekstanken ligger ju rädslan för att sambiblioteket skulle få svårigheter efter 1977 års högskolereform där universiteten och högskolorna själva fick stå för bibliotekskostnaderna. Det är samma tankar som ligger bakom införandet av fjärrlånekompensationen, också ett försök att stärka sambiblioteket och förhindra att vissa bibliotek enbart koncentrerar sig på sina egna kunder.

Om man ser över de projekt som ansvarsbiblioteken har arbetat med de senare åren, är det svårt att dra någon entydig slutsats. Självklart finns projekt med tydlig extern karaktär, men ofta är det svårt, något som flera bibliotek har pekat på, att skilja mellan de vanliga biblioteksuppgifterna och ansvarsbiblioteksuppgifter. Speciellt blir det tydligt för ett bibliotek som SLUB som så fullständig är dominerande inom sin sektor, det de gör är ju primärt för det egna universitetets forskare och studenter. Det nästan omvända förhållandet gäller för de två myndighetsbiblioteken som väl måste sägas i sitt myndighetsuppdrag ha uppgiften att arbeta med extern information. Även om projekt riktar sig utåt, kan de i de flesta fall även ha betydelse för den service man ger till den egna kundkretsen. Omvänt kan förstärkning av det egna biblioteket i form av bestånd och kompetens få positiva effekter för

ansvarsbiblioteksrollen, så konklusionen är att man måste ha en ganska vid syn på vad som är externt riktad verksamhet. Mot den bakgrunden kan man mycket väl säga att projekten i stor utsträckning har följt BIBSAMs krav på att verksamheten skall ha en extern prägel.

Jag vill här särskilt lyfta fram två verksamheter som har relevans för de vidare resonemangen om ansvarsbibliotekens framtid. Det ena gäller samrådsgruppernas eller nätverkens betydelse. Vikten av att ha samverkan och samarbete mellan bibliotek och bibliotekarier får inte underskattas. Som jag tidigare har beskrivit, kommer universitets- och högskolebiblioteken att stå inför betydande effektiviserings- och rationaliseringskrav de närmsta åren. Det enskilda biblioteket kan ha svårt att hitta inspiration, kraft och idéer till detta. Därför är fungerande nätverk av bibliotek där man kan diskutera, samverka och samordna denna process av utomordentlig stor betydelse. Ansvarsbibliotekens samrådsgrupper kan, om de fungerar väl, vara en viktig del i detta nätverksbyggande. Samrådsgrupperna skall självklart i fortsättningen ha en central funktion i att ta fram och diskutera ämnesrelaterade utvecklingsprojekt. Ett frågetecken kan sättas för hur de olika samrådsgrupperna har varit konstruerade, båda med tanke på vilka bibliotek som har varit representerade, men även när det gäller befattningsnivån. I flera fall har det varit bibliotekens chefer som har varit med i samrådsgruppen, en komplettering med representation på operativ nivå kan i många fall vara en fördel. Ansvarsbiblioteksfrågor finns ofta inte alls på agendan hos icke-ansvarsbibliotek, något som kan ha många orsaker, men brist på information är inte ovanligt förekommande. Den andra verksamheten är kompetensutvecklingen eller fortbildningen som det står i BIBSAMs riktlinjer. Det svenska offentliga utbildningsväsendet har lämnat ansvaret för fort- och vidareutbildning i form av seminarier och korta kurser till privata företag och intresseföreningar. Bibliotekspersonalen har ett mycket stort behov av kompetensutveckling. De ändringar i arbetsuppgifter som har skett de senaste åren kan medföra mycket stora förändringar för den enskilda medarbetaren i krav på kunskap och kompetens. En genomgång av projektlistan visar att även om det finns exempel på sådan ämnesbaserad verksamhet, så är den inte så frekvent som den kanske borde vara.

I övrigt kan man utan att detaljstudera varje projekt, säga att de flesta projekten kan samlas under rubriken referens- och informationsservice, och på så sätt följer man BIBSAMs riktlinjer.

Karolinska institutets bibliotek rapporterar i sin självvärdering att man har gått utanför BIBSAMs riktlinjer på en punkt då man har genomfört projekt med inriktning mot bibliotekens pedagogiska uppgifter. Som redovisat i förra kapitlet, kommer sådana uppgifter att med stor sannolikhet höra till bibliotekens kärnverksamhet i framtiden. Det som oftast är fallet är att projekt av denna karaktär är generella till sin natur, och tillhör därför inte ansvarsbibliotekssystemet.

6.3. Hittar vi ett allmänt värde av systemet?

Olle Persson fastslog i sin utvärdering 1993-94 att det var mycket svårt att visa att de projekt man har genomfört i ansvarsbibliotekens regi har bidragit till att höja den nationella servicenivån inom sektorn. BIBSAM har som målsättning att systemet skall förbättra och effektivisera informationsförsörjningen inom områdena forskning, utveckling och högre utbildning. I hur stor grad detta har uppnåtts är svårt att utvärdera på ett tillförlitligt sätt. Det har genomförts en stor mängd projekt genom åren som har varit av god kvalitet och engagerat många medarbetare. Många företrädare för ansvarsbiblioteken vittnar om att det hade varit

svårt att genomföra dessa projekt utan det ekonomiska stödet som systemet ger. Projektens omfattning begränsar självklart den nationella effekten, men för enskilda bibliotek har man säkert sätt positiva effekter. I övrigt håller nog Perssons konklusion även i dagens läge.

Jag vill här peka på två förhållanden, nära förbundna med varandra som kan ha betydelse för effekten av systemet. Det ena är storleken av det årliga anslaget, och det andra är sättet det fördelas på. Ansvarsbibliotekssystemet omsätter idag mellan 7 och 8 miljoner kronor årligen. Detta är att jämföra med enbart universitets- och högskolebibliotekens totala omslutning på mycket över en miljard kronor. Det är ganska självklart att ett tillskott på några promille inte kan ha någon avgörande effekt på resultatet. När sedan dessa 7 till 8 miljoner ska fördelas efter vad vi tidigare har visat enligt ett ganska statistiskt system, blir resultatet givetvis en mycket blygsam summa för varje område och bibliotek. Sedan ska varje ansvarsbibliotek dela upp detta i olika projekt, administrations- och eventuella förvaltningskostnader. Fördelningen är inte enbart *statisk*, den är även *plottrig* i den mening att den splittrar upp ett redan blygsamt belopp i så små delar att det omöjliggör satsningar på större projekt. Det behöver självklart inte vara något fel på små projekt i sig, men effekten har ofta ett visst samband med storleken. Därmed inte sagt att stora projekt garanterar lyckade resultat. Vi har inom biblioteksvärlden sätt exempel på stora, dyra projekt som har varit rena fiaskon. Orsaken till detta har varit olika, men brist på förankring, dårlig planering, svag projektledning, kanske en dålig idé ifrån början, det finns många möjliga orsaker. Stora projekt ger alltså ingen automatisk effekt, däremot är sannolikheten för att resultatet ett lyckad, stort projekt ska ha en inflytande på nationell nivå större än om projektet är lite och begränsat.

Den statistiska fördelningen av pengar gör också att en del av projekten har prägel av att vara utfyllnadsprojekt för att fylla den förväntade ramen för tilldelning av medel. Detta i sin tur leder till att de inte blir genomförda eller i bästa fall inte får någon effekt för utvecklingen av verksamheten.

Indelningskriteriet för ansvarsbibliotekssystemet är baserat på ämnen. En blick över hur det ser ut idag, ger en bild av en situation som inte verkar enhetlig eller ens logisk. Vi hittar allt ifrån mycket stora ämnesområden som humaniora och teknik med grundvetenskaper till psykologi och pedagogik som eget ämne. Det finns även områden som inte är ämnen, men mer tvärvetenskapliga områden som miljö och genusforskning. Ansvarsbibliotek kan vara allt ifrån de största universitetsbiblioteken till mycket små myndighetsbibliotek. En del av de motiv som var avgörande för att utse vissa bibliotek till ansvarsbibliotek den gången det begav sig, finns inte i samma utsträckning i dagens läge. Exempelvis fanns SPPB som ett markant specialbibliotek inom pedagogik och psykologi. Det finns därför all anledning att se över systemet för att undersöka om ämnesindelning och biblioteksstruktur är relevanta för dagens situation.

BIBSAM beslutade i mitten 90-talet att delvis följa Olle Perssons rekommendationer och satsa på utvecklingsprojekt för ansvarsbiblioteken. Man kan säga att detta var ytterligare ett lite steg bort från den ursprungliga tanken bakom ansvarsbiblioteken, men helt följdriktigt när man studerar utvecklingen för forskningsbiblioteken de senaste 30 åren. Den egna samlingens andel av det totala informationsutbudet för bibliotekens kunder har ständigt minskat, och denna trend har accelererat särskilt snabbt de senaste 10 åren. Som nästan samtliga företrädare för ansvarsbiblioteken pekar på, är de flesta projekt som syftar till metodutveckling och effektivisering oftast av generell karaktär och egentligen inte ämnesspecifika. Ett projekt på ett ansvarsbibliotek kan alltså i princip utföras på ett annat, vilket vi också kan hitta exempel

på. Man kan säga att många av projekten utförs inte därför att man är ett *ansvarsbibliotek* inom ett specifikt ämnesområde, men därför att man är ett bibliotek med *kompetens* att genomföra just detta projekt.

Ett annat tecken på ämneskriteriets uppluckring hittar man till och med i förvärvsarbetet. Genom nationella och andra licenser köper man nu ofta paket av tidskrifter direkt ifrån förlagen, ofta kallat ”big deals”, där man oftast får tillgång till förlagets hela produktion av tidskrifter oavsett vilka ämnen som täcks. Den samma tendens ser vi nu även för elektroniska böcker, där man köper sig tillgång till paket som omfattar många ämnesområden. Att många universitets- och högskolebibliotek i omvärlden väljer att lägga ut bibliotekens förvärvs- och katalogiseringsarbete på externa företag, visar också tydligt att det som kan uppfattas som bibliotekens kärnverksamhet är annorlunda idag än tidigare. Att anpassa våra universitets- och högskolebibliotek till att bli en aktiv deltagare i moderinstitutionernas kärnverksamhet kommer att bli en av de största utmaningarna för framtiden. För att detta ska lyckas på bred front, behövs utan tvekan en stor grad av samverkan och samordning av projekt och resurser. Det är ytterst tveksamt om ansvarsbibliotekssystemet som det ser ut idag lämpar sig som ett bra instrument i en sådan utveckling. Innanför detta system som är slutet, plottrigt och ämnesinriktat till sin karaktär, finns det självklart intet utrymme för stora, långsiktiga projekt av generell utvecklingskaraktär, som måste till för att åstadkomma de förändringar som bör ske för biblioteken. Utanför ansvarsbibliotekssystemet finns det idag mycket små resurser till förfogande för denna typ projekt.

Enligt en definition av kvalitet, hänger begreppet ihop med hur man kan uppfylla kundernas *förväntningar* på systemet. När det gäller ansvarsbiblioteken finns det bland annat enligt en liten undersökning gjort av SUB en extern förväntan på systemet som har klart samband med bestånds- och referensfrågan. Man uppfattar alltså fortfarande ansvarsbiblioteken som det var tänkt på 70-talet, och har inte sett så mycket på hur det har fungerat de senaste 10 åren. Detta gäller kanske i större grad mindre bibliotek utanför högskolesektorn som myndighetsbibliotek och liknande. Innanför universitets- och högskolesystemet har jag en känsla av att det knappt finns några förväntningar alls på ansvarsbiblioteken. Både fel förväntningar och inga förväntningar tror jag har samband med tre saker: 1. Ansvarsbibliotekens betydelse för systemet i stort är ganska marginell. Detta är en konsekvens av kombinationen små resurser i sig som sedan delas upp i mycket små projekt som gör systemet plottrigt. 2. Den slutna administrativa processen gör det svårt att påverka systemet utifrån och därmed skapa engagemang och intresse. 3. Ett gemensamt intryck från samtliga självvärderingar visar på en stor brist i *marknadsförningen* av projektresultat och annat som ansvarsbiblioteken arbetar med. Det finns på grund av detta en stor okunskap om ansvarsbiblioteken utanför systemet, och detta är självklart med och påverkar vilka förväntningar som finns. Ett förändrat ansvarsbibliotekssystem måste framstå som tydligt för omvärlden i sin målsättning och sina arbetsuppgifter, och detta måste kommuniceras på ett aktivt och professionellt sätt för att få genomslag.

Vad finns det så i dagens system som det finns anledning att ta till vara? Här vill jag lyfta fram två områden: För det första har ansvarsbiblioteken genom sina samrådsgrupper, referensgrupper eller styrgrupper byggt upp nätverk som i många fall fungerar utomordentligt väl. Här har man färdiga strukturer för kommunikation, information och diskussion, vilket kommer att ha än större betydelse i en framtid där vi ser mycket stora förändringar i bibliotekens inriktning och arbetsuppgifter. I dessa nätverk skall man självklart föreslå och diskutera ämnesrelevanta utvecklingsprojekt, precis som tidigare. För det andra den kompetensutveckling som ansvarsbiblioteken har tagit ett ansvar för att genomföra. Det finns

fortfarande behov av kunskap och kompetens för informationsförsörjningen inom olika ämnesområden, även om det självklart här också finns exempel på sådan utveckling av mer generell karaktär. Kurser och seminarier är ett område som ansvarsbiblioteken bör koncentrera sig mer på i framtiden.

Alla utredningar av system som detta har vanligtvis en internationell utblick. Tyvärr finns inte det med i denna utredning. Orsaken är helt enkelt den att det inte finns något att jämföra med. Det svenska ansvarsbibliotekssystemet är unikt i sin utformning och någon motsvarighet finns inte någonstans. Rätt nog har Norge något som kallas ansvarsbibliotekssystem, men det finns ingen medelstildelning i systemet, och det fungerar absolut inte som det svenska systemet.

7. Rekommendationer.

När man går in i ett utredningsarbete av denna karaktär, kan man göra det utifrån olika utgångspunkter. Vid vissa tillfällen har jag varit ganska säker på konklusionen redan från start, och då har arbetet mycket gått ut på att bygga en argumentation som leder till detta. I andra fall som i den här frågan, har jag varit ganska osäker och närmast nollställd i starten. Även om jag genom arbete i ett ämnesområde hade kännedom om systemet från en sida, vill jag inte påstå att jag hade en samlad bild. Genom läsning av dokumentation och inte minst dialoger med många människor har bilden blivit mer komplett. Omfattningen av och inriktningen på de rekommendationer jag vill ge till BIBSAM har vuxit fram under arbetets gång. Jag är ganska säker på att en del förslag, men säkert inte alla, har ett stöd bland företrädare för ansvarsbiblioteken, men jag vill åter understryka att alla förslag står helt för min egen räkning.

Låt mig här, som jag har lovat tidigare i rapporten, kommentera ett förslag ifrån Stockholms UB till BIBSAM som även jag som utredare av ansvarsbiblioteksfrågan har fått ta del av. SUB föreslår inrättande av ett resurscentrum för informationskompetens vid SUB efter mönster av svenskt Resurscentrum för vetenskaplig kommunikation vid Lunds universitets bibliotek. Enligt förslaget ska centrets arbetsuppgifter vara:

- informera om pedagogiskt utvecklingsarbete på svenska och utländska bibliotek genom en webbplats och genom aktiva utbildnings- och informationsinsatser,
- utveckla underlag och verktyg för marknadsföring av bibliotekens utbildning i informationskompetens,
- ge råd i pedagogiska frågor med tonvikt på IT-stöd,
- verka för samarbete och gemensamma mål och standarder,
- ordna konferenser och seminarier, driva och i viss mån samordna utvecklingsprojekt.

Jag tycker att förslaget är intressant och tar fram ett viktigt område för biblioteken, bibliotekens pedagogiska roll och ansvar för studenternas informationskompetens har jag tidigare kommenterat i denna rapport. Samtidigt representerar förslaget en vanlig diskussion som berör organisationen av våra bibliotek. Ska vi organisera oss efter funktioner eller efter ämne? Ansvarsbibliotekssystemet är idag organiserat efter en ämnesindelning, resurscentra av den typ som SUB föreslår är mer funktionsinriktad. Jag kan se en poäng i detta, men kan inte innanför ramen av denna utredning ta ställning till om man helt ska gå över från ämnes- till

funktionsinriktning. Till det saknas en helhetsbild av hur ett funktionsindelade system ska se ut, vilka funktioner bör få sådana centra osv. Skall en sådan stor ändring av dagens system göras, bör den vara grundligt diskuterad och förankrad i en bred samling av biblioteksföreträdare. Jag vill rekommendera BIBSAM att gå vidare med denna fråga, men absolut inte inrätta några centra förrän man är överbevisat om att resurserna ska användas på detta sätt. Risken är ganska stor att man låser sig fast i ett system med precis samma negativa sidor som ansvarsbibliotekssystemet.

Jag har under resans gång hittat både positiva och negativa saker, och det vore väl konstigt om det inte var så. Jag har hittat väl fungerande nätverk inom de flesta områden, och exemplen på intressanta och väl genomförda projekt har varit många. Samtidigt finns även exempel på motsatsen, projekt som har varit återvändsgränder eller inte alls har blivit slutförda eller ens påbörjade. Mina huvudinvändningar mot systemet har jag tidigare sammanfattat i tre begrepp: *slutet*, *statiskt* och *plottrigt*. Rekommendationerna som kommer här nedan har som syfte att ändra på detta, samtidigt som de vill behålla och vidareutveckla det jag har funnit som positiva element i systemet.

Ansvarsbibliotekssystemet behålles som det är idag med följande förslag till förändringar:

- *Systemet med associerade bibliotek avskaffas*

De två associerade bibliotek som vi har idag finns av historiska orsaker. Det finns säkert ämnesområden där man kan hitta bibliotek som kan kännas lika naturliga som "associerade" till själva ansvarsbiblioteket. Ämnesområdenas tvärvetenskapliga karaktär känns inte heller logiskt i ett system som är uppbyggt av mer traditionella vetenskapsområden. Den kunskap och kompetens det två biblioteken representerar inom sina områden måste självklart tas tillvara inom samrådsgrupper och samarbete med de ansvarsbibliotek som redan idag har huvudansvaret inom området. Till saken hör också att dessa två bibliotek är myndighetsbibliotek, i motsats till alla andra ansvarsbibliotek som vi återfinns vid universitet eller högskolor.

- *Ansvarsbiblioteket för psykologi, pedagogik och folkbildningsforskning läggs ner, och ämnet förs över till ansvarsbiblioteket för samhällsvetenskap*

Stockholms UB har vid ett flertal tillfälle deklarerat sitt ointresse för att driva detta ansvarsbibliotek inom ett område som man finner splittrat och oöverskådligt. Området har säkerligen inte funnits som eget ansvarsområde om inte SPPB som ett synnerligen markant och profilerat bibliotek hade funnits. Man kan tycka att det för vissa ansvarsbibliotek blir stora ämnesområden att ta hand om, men rent generellt är det inget som hindrat att man exempelvis gör flera parallella samrådsgrupper med olika profilering om det verkar naturligt.

- *Ansvarsbiblioteket för ekonomi läggs ner och lyfts in i samhällsvetenskaperna. Alternativt kan det flyttas till Göteborgs UB som eget ansvarsbibliotek*

Det finns inget logiskt skäl till att ekonomiområdet är åtskilt ifrån resten av samhällsvetenskapen. Åter igen hittar vi ett ansvarsbibliotek som finns därför att det fanns ett "ledande" bibliotek inom området en gång. Ekonomiämnet finns nu på varje universitet och högskola i Sverige, och den stora omfattningen av ämnet kan vara ett

argument för att det ska vara ett eget ansvarsområde. I så fall bör det läggas till Göteborgs UB och flyttas från Handelshögskolan i Stockholm som ju till stor del är en privat institution, och verkar mycket känsligt för svängningar i den ekonomiska konjunkturen.

- *Ansvarsbiblioteket för kvinno-, mans- och genusforskning läggs ner och eventuella av regeringen öronmärkta medel kan kanaliseras direkt genom Göteborgs universitets anslag.*

Ämnet är tvärvetenskapligt till sin karaktär, och medför genom sin särställning när det gäller medelstildelning, att BIBSAM i stort fungerar som en sluss för anslaget. Den rekommendation till förändring av medelstildelning inom ansvarsbibliotekssystemet som jag föreslår omöjliggör också en fortsättning av dagens situation.

- *De rena ansvarsbiblioteksuppgifterna begränsas i fortsättningen till att i huvudsak gälla nätverksbyggande exempelvis i form av samrådsgrupper, kompetensutveckling i form av kurser, konferenser och seminarier, och eventuella uppdrag som BIBSAM enligt samråd kan lägga på det enskilda ansvarsbiblioteket.*

Detta betyder att den del av ansvarsbibliotekspengarna som har gått till utvecklingsprojekt och liknande, lyfts och läggs i BIBSAMs pott för ”fria” projekt. Detta betyder inte att ansvarsbiblioteken är förhindrade att driva projekt, skillnaden ligger i att man nu får söka på den öppna marknaden och i konkurrens med andra. Slutenheten i systemet när det gäller projekten försvinner. Samtidig är pottens storlek av den dignitet att man har en möjlighet att genomföra projekt som kan ha en positiv effekt för informationsförsörjningen på nationell basis. Exempelvis utveckling av ett svensk elektroniskt bibliotek, ett system för elektronisk publicering och lagring av avhandlingar och examensarbeten ifrån alla universitet och högskolor i Sverige. Eller varför inte arbeta för helt att slopa katalogiseringsarbete på det enskilda biblioteket. Det tillkommer inte denna utredning att komma med förslag om detta, men jag kan inte låta bli att peka på dessa möjligheter när jag nu föreslår vissa ändringar i det nuvarande systemet. Denna del av förslaget är för mig den viktigaste, och jag tror mig också ha ett brett stöd för att öka möjligheterna för att genomföra större utvecklingsprojekt på nationell nivå för att förbättra, rationalisera och effektivisera verksamheten inom bibliotekssektorn.

- *Den modell för anslagsfördelning mellan ansvarsbiblioteken, och som bygger på storleken på vetenskapsområden, faller med nödvändighet bort, och bör ersättas med ett behovsstyrt system*

I och med det begränsade uppdraget för ansvarsbiblioteken faller också motivet för den gamla fördelningsmodellen. Det är självklart så att behoven från år till år och mellan bibliotek och bibliotek kan förändras beroende på aktivitetsnivå och inte minst behov inom sektorn.

Bakgrunden till att föreslå de ändringar jag har gjort här, beror i första hand inte på att jag tycker att ansvarsbiblioteksverksamheten har fungerat dåligt. Det primära behovet för ändring ligger i att vi har behov av att använda de mycket begränsade resurser för utveckling av vår verksamhet på det mest effektiva sättet. I dagens läge tror jag att det görs bäst genom att inte binda upp den största delen av resurserna i ett statiskt

fragmenterat system där effekten är högst tveksam. I stället får man satsa pengarna där man har möjlighet att åstadkomma större förändringar och har en flexibilitet och dynamik som vi saknar idag. Universitets- och högskolebiblioteken står inför stora utmaningar i åren som kommer. Kravet på effektivisering och rationalisering av verksamheten kommer att ställas ifrån moderinstitutionerna i än större grad än idag. *Samordning genom samverkan och samarbete kommer att bli nödvändiga inslag i utvecklingen, och låt det vara slutklämmen för denna rapport som således med varm hand överlämnas till BIBSAM för vidare handläggning.*

Luleå 2003-09-01

Terje Höiseth

DIREKTIV FÖR UTVÄRDERING AV ANSVARSBIBLIOTEKSSYSTEMET I SVERIGE

Bakgrund

1988 ålades Kungl. biblioteket genom sin avdelning för nationell samordning och utveckling, BIBSAM, ansvaret för utbyggnad och förvaltning av det svenska ansvarsbibliotekssystemet. Vid denna tidpunkt fanns tre, av regeringen utsedda, ansvarsbibliotek. För budgetåret 1988/89 erhöll KB 1 600 000 kr i öronmärkta pengar för vidare distribution till dessa bibliotek.

1993 tog BIBSAM initiativ till en utvärdering av de dittillsvarande erfarenheterna av ansvarsbibliotekssystemet. Antalet ansvarsbibliotek hade då utökats till sex huvudansvariga och tre s.k. associerade ansvarsbibliotek med särskilt ansvar för olika delområden. Budgeten hade växt till närmare 5 000 000 kr (2003 är den 7 200 000 kr).

Utvärderingen utfördes av Olle Persson, docent vid Inforsk, Umeå universitet, och publicerades 1994. Hans huvudslutsats var att verksamheten inom ansvarsbibliotekssystemet på det hela taget fungerade väl men borde renodlas till att avse utvecklingsinsatser.

I budgetpropositionen 1996/97 uttalade regeringen att ansvarsbibliotekssystemet borde byggas ut och bli ämnesmässigt heltäckande. I och med utnämningen av geovetenskapligt ansvarsbibliotek 1999 uppnåddes detta mål. I dag finns elva huvudansvariga och två associerade ansvarsbibliotek.

Ansvarsbibliotekssystemet är således idag betydligt mer omfattande än då den föregående utvärderingen gjordes. Utvecklingen av systemet har formats av utvärderingens slutsatser men också av den snabba utveckling som ägt rum inom informations- och kommunikationsteknikens område och som medfört stora förändringar i bibliotekens verksamhet.

Den verksamhet som bedrivs med ansvarsbiblioteksmedel består idag ofta av större projekt och också av projekt som sträcker sig över flera år, även om medel för dessa formellt utdelas på årsbasis. Som ett led i den nationella samordningen förekommer det också att projekt med likartat innehåll samtidigt bedrivs inom olika ämnesområden. Ett

exempel är de ämnesportaler som ansvarsbiblioteken har byggt upp under de senaste åren.

I takt med att systemet har fortsatt att utvecklas, har också vissa problem framstått tydligt. Information om och marknadsföring av ansvarsbibliotekssystemet och de tjänster som har utvecklats inom ansvarsbiblioteken har inte fungerat tillfredsställande. Större vikt borde ha lagts vid uppföljning av projektresultat. Det har också funnits anledning att fundera över ämnesområdenas storlek och avgränsning och nycklar för fördelning av bidrag.

Under 2002 genomfördes vid samtliga ansvarsbibliotek s.k. självvärderingar avseende verksamheten under perioden 1997-2001.

Syfte

Utvärderingen skall ligga till grund för framtida ställningstaganden beträffande ansvarsbibliotekssystemet.

Genomförande

Utvärderingen skall avse dels det allmänna värdet hos systemet, såsom det definieras i de formulerade målsättningarna och riktlinjerna, dels i vad mån och på vilket sätt målsättningar uppfyllts och riktlinjer följts, dels den administrativa hanteringen.

Såväl huvudansvariga som associerade ansvarsbibliotek skall granskas. De ovan nämnda självvärderingarna skall särskilt uppmärksammas.

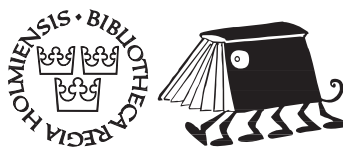
Tidplan

En utvärderingsrapport skall vara färdig senast den 1 september 2003, för att kunna tas i beaktande inom ramen för den översyn som pågår av Kungl. bibliotekets verksamhet och arbetsformer.

Ansvarsbibliotekens självvärderingar 1997-2001

Sammanställning, våren 2003

Karl Isaksson
Ulla-Britt Nordin Siebolds

Kungl. biblioteket, BIBSAM – www.kb.se/bibsam
Box 5039, 102 41 Stockholm. Tel: 08-463 40 00, fax: 08-463 42 74

Innehåll

1	Inledning.....	3
2	Utgångspunkter för självvärderingarna.....	3
3.1	Biologi (Biologibiblioteket vid Lunds universitet).....	4
3.2	Ekonomi (Handelshögskolans i Stockholm bibliotek).....	4
3.3	Geovetenskap (Uppsala universitetsbibliotek).....	6
3.4	Humaniora (Uppsala universitetsbibliotek).....	7
3.5	Juridik (Stockholms universitetsbibliotek).....	8
3.6	Kvinno-, mans- och genusforskning (Göteborgs universitetsbibliotek).....	9
3.7	Lantbruk, skogsbruk, veterinärmedicin och miljövard (Sveriges lantbruksuniversitets bibliotek).....	9
3.8	Miljövard (Naturvårdsverkets bibliotek).....	11
3.9	Medicin (Universitetsbiblioteket vid Karolinska institutet).....	12
3.10	Arbetsmiljö (Arbetslivsbiblioteket).....	14
3.11	Psykologi, pedagogik och folkbildningsforskning (Psykologisk- pedagogiska biblioteket, Stockholms universitet).....	15
3.12	Samhällsvetenskap (Göteborgs universitetsbibliotek).....	16
3.13	Teknologi och dess grundvetenskaper (Kungl. tekniska högskolans bibliotek).....	17
4	Sammanfattning.....	18
4.1	Bibliotekspersonalens ämneskompetens.....	18
4.2	Samrådsgrupper.....	19
4.3	Samarbete mellan ansvarsbibliotek och associerade ansvarsbibliotek.....	20
4.4	Integration med ordinarie verksamhet.....	20
4.5	Marknadsföring och resultatspridning.....	21
4.6	Sammanfattande omdömen.....	21

1 Inledning

I samband med fördelningen av medel för ansvarsbiblioteksverksamheten 2002 gav BIBSAM samtliga ansvarsbibliotek i uppdrag att under året göra en självvärdering av de senaste fem årens ansvarsbiblioteksverksamhet. Avsikten var att analysera ansvarsbiblioteksverksamheten ur ett längre perspektiv än de årliga verksamhetsberättelserna ger utrymme för.

Syftet med denna rapport är att sammanfatta resultatet av ansvarsbibliotekens självvärderingar för 1997-2001.

Ansvarsbibliotekssystemet har byggts ut under perioden. Fem nya ansvarsbibliotek har inrättats (biologi, kvinno-, mans- och genusforskning, samhällsvetenskap, juridik och geovetenskap). Ett associerat ansvarsbibliotek har lagts ned, och dess ansvarsområde har inlemmats i det huvudansvariga bibliotekets genom att verksamheten som bedrevs vid SPRI:s bibliotek och utredningsbank nu ingår i uppdraget för Universitetsbiblioteket vid Karolinska institutet. Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek, har upphört att vara egen myndighet och biblioteket är sedan 2000 ett filialbibliotek inom Stockholms universitetsbiblioteks organisation med namnet Psykologisk-pedagogiska biblioteket.

Ansvarsbibliotekssystemet är idag ämnesmässigt heltäckande och omfattar elva ämnesområden med elva huvudansvariga bibliotek. Två associerade ansvarsbibliotek med särskilt ansvar för delområdena Arbetsmiljö respektive Miljövård är knutna till systemet. Samtliga ansvarsbibliotek, såväl huvudansvariga som associerade, har lämnat utförliga självvärderingar.

2 Utgångspunkter för självvärderingarna

Självvärderingen skulle göras utifrån det underlag för arbetet som BIBSAM sände ut i början av april 2002. Den skulle innehålla en generell analys av den egna ansvarsbiblioteksverksamheten, i synnerhet styrkor och områden som skulle kunna förbättras. Följande utvärderingskriterier föreslogs ingå:

- Bibliotekspersonalens ämneskompetens
- Samrådsgruppens sammansättning
- Omvärldsbevakning och behovsanalys
- Långsiktighet och strategisk analys
- Samverkan med andra
- Samarbete mellan ansvarsbibliotek och associerade ansvarsbibliotek
- Integration med ordinarie verksamhet
- Marknadsföring och resultatspridning

Därtill skulle en värderande beskrivning av enskilda ansvarsbiblioteksprojekt under perioden göras. Projektens syfte och effekter skulle analyseras och ett sammanfattande omdöme om varje enskilt projekt skulle ges. Avslutningsvis efterfrågades en kort sammanfattning där den generella delen och projektredovisningen skulle knytas ihop.

3.1 Biologi (Biologibiblioteket vid Lunds universitet)

Biologibiblioteket (tidigare Ekologiska biblioteket) vid Lunds universitet är ansvarsbibliotek sedan 1997. Ämneskompetensen hos personalen på ansvarsbiblioteket i biologi är mycket god. Två personer i personalen har doktorsgrad i relevanta ämnen.

Samrådsgruppen är ovanligt stor och fungerar mycket bra. Den träffas en gång per år i form av ett årsmöte. Varje årsmöte hålls kring ett tema och innehåller minst ett moment med fortbildning i biologi eller bibliotekskunskap. I årsmötena ingår dessutom alltid en exkursion. Ansvarsbiblioteket har här lyckats bra med kopplingen mellan biologiämnet och biblioteksverksamheten. Vart tredje år hålls en sammankomst där universitets- och högskolebibliotek utanför samrådsgruppen bjuds in. Avsikten är att stärka kontakten mellan alla svenska biologibibliotek, både i och utanför samrådsgruppen. Ett ansvarsbiblioteksprojekt har dessutom haft som syfte att bygga upp ett nordiskt nätverk för biologibibliotek.

Biblioteken som ingår i samrådsgruppen är i regel små, och alla är mer eller mindre i samma situation. Omvärldsbevakningen sker framförallt via kontakter i gruppen och genom de kontakter med forskare och studenter Biologibiblioteket har i sin dagliga verksamhet. Behovsanalys sker på motsvarande sätt. Ansvarsbiblioteket har ingen egen systematisk omvärldsbevakning eller behovsanalys inom området. Långsiktigt är det viktigaste själva kontakten mellan biologibiblioteken. Därigenom kommer relevanta ansvarsbiblioteksfrågor fram, som kan lyftas fram som projektidéer.

Det biologiska ansvarsbiblioteket har lyckats väl med att integrera ansvarsbiblioteksprojekt med sin ordinarie verksamhet. Exempel är biologibibliotekens hemsida och ämnesportalen Biogate som båda används i undervisningen. Dessa båda är viktiga källor för informations-spridning. Marknadsföring i övrigt sker via samrådsgruppen, och ansvarsbiblioteket menar att storleken på gruppen ger tillräcklig spridning.

Sammanfattningsvis kan sägas att:

- 1) den mest uppskattade delen av ansvarsbiblioteksverksamheten är årsmötena och nätverket av kontakter
- 2) ansvarsbiblioteksverksamheten integreras i hög grad i den ordinarie verksamheten, samtidigt som den ordinarie verksamheten bidrar till att höja kvaliteten på ansvarsbiblioteksverksamheten
- 3) omfattande ämneskunskap och engagemang hos personalen gör det lätt att få fram relevanta ansvarsbiblioteksprojekt
- 4) att ansvarsbiblioteket är ett litet bibliotek är både en styrka och en svaghet. Personalen är hela tiden nära användarna, men verksamheten blir samtidigt känslig för personalförändringar.

3.2 Ekonomi (Handelshögskolans i Stockholm bibliotek)

Ämneskompetensen hos personalen vid Handelshögskolans i Stockholm bibliotek är relativt god. Styrkan ligger i att flera arbetat länge och har skaffat sig stor erfarenhet inom ekonomiområdet. Samtidigt kan en stationär personalstyrka på ett litet bibliotek vara ett hinder för nytänkande.

Deltagarna i samrådsgruppen följer intensivt verksamheten vid ansvarsbiblioteket. Samrådsgruppen har tidvis stagnerat och nytänkandet har varit begränsat. Biblioteket har försökt få med användare i gruppen utan att lyckas. Mot slutet av perioden har man emellertid lyckats få användarna att vara med och driva projekt.

Handelshögskolans bibliotek har liksom flera andra bibliotek haft problem med att kunna genomföra ansvarsbiblioteksprojekt enligt planering. Vardagsarbetet tar mycket tid och kraft, vilket gör att ansvarsbiblioteksprojekt kommer i andra hand. Biblioteket ser sig framförallt som en operativ enhet, och det är ständigt en avvägning mellan projekt och ordinarie verksamhet.

Omvärldsbevakning görs genom att man följer fackpress, både tryckt och elektronisk, samt genom nationella och internationella kontakter. Biblioteket deltar sedan flera decennier i EBSLG (European Business Schools Librarians Group), som är ett samarbetsorgan för de viktigaste europeiska handelshögskolebibliotekens chefer. Handelshögskolans bibliotekschef är för närvarande president i sammanslutningen. Det största värdet ger mötena och de personliga kontakterna.

Biblioteket har i en serie projekt samarbetat med forskare inom Handelshögskolan. Det har varit givande för båda parter, men samarbetet har samtidigt varit problematiskt, eftersom dessa projekt inte ansetts högt prioriterade inom forskarvärlden.

Handelshögskolans bibliotek har sedan 1997 i projektform drivit databasen S-WoPEc (Scandinavian Working Papers in Economics) med working papers i fulltext inom nationalekonomi. Systerprojektet S-WoBA (Scandinavian Working Papers in Business Administration) med motsvarande material inom företagsekonomi startade 1998. Från början svenska är de idag skandinaviska och levererar sitt material till den internationella WoPEc. Verksamheten har från och med 2001 övergått i ordinarie drift med avgiftsfinansiering inom Ekonomiska Forskningsinstitutet vid Handelshögskolan. Projektet har väckt såväl nationell som internationell uppmärksamhet, anslutningen har ökat och systerprojekt har uppstått. Accesserna till abstracts är 21 000/månad, medan 6 500 fulltextfiler laddas ner varje månad.

Handelshögskolans bibliotek har även försökt bygga en ämnesportal, Redport, med kvalitetsgranskade elektroniska resurser inom national- och företagsekonomi. Tillväxten är dock alltför långsam. Ansvarsbiblioteket inväntar den nationella ämnesportalen och har hållit sin egen på sparlåga.

2000 påbörjades projektet Att marknadsföra bibliotekstjänster vid Handelshögskolan. Flera ekonomibibliotek i landet deltog. Projektet var inriktat på användarnas syn på bibliotek, inte bara reklam och olika kommunikationsformer med användare. Projektet har följts av stor uppmärksamhet och diskussion.

Marknadsföring görs genom webbplatsen, det elektroniska nyhetsbrevet NYANS och seminarier. Handelshögskolans bibliotek konstaterar dock att både ansvarsbiblioteken och BIBSAM har stora problem med marknadsföring och tillämpning av utförda projekt. Biblioteket påpekar också att det tar lång tid för projekten att slå igenom. 2002 ser biblioteket att de forskare som har anlitats i ansvarsbiblioteksprojekt uppträder som föredragshållare på olika konferenser och talar om projekt som har drivits inom ansvarsbiblioteket för flera år sedan.

Handelshögskolans bibliotek menar att det finns behov av mer långsiktig planering av ansvarsbiblioteksverksamheten. Detta skulle möjligen kunna åstadkommas genom att ansvarsbiblioteken fick jobba över längre perioder, t.ex. tre år i taget. Man pekar dessutom på att de egna ansvarsbiblioteksprojekten med tiden har fått en tendens att bli mer generella och mindre ämnesanknutna. Biblioteket har också de senare åren känt ett allt starkare behov av BIBSAM:s handläggare som stöd och bollplank i verksamhetsutformningen.

Sammanfattningsvis kan sägas att det finns flera problem för ett litet bibliotek med ansvarsbiblioteksuppdrag. Moderorganisationen ifrågasätter att BIBSAM-bidragen räcker till kostnaderna för ansvarsbiblioteksverksamheten. Andra bibliotek ställer krav som ansvarsbiblioteket inte anser omfattas av uppdraget från BIBSAM.

3.3 Geovetenskap (Uppsala universitetsbibliotek)

Ansvarsbiblioteket för geovetenskap i Uppsala bildades 1999, inför verksamhetsåret 2000.

Den ansvarige för ansvarsbiblioteksverksamheten är fil. doktor i geovetenskap, och detta har varit till stor fördel för verksamheten. Ämneskompetensen är i övrigt inte så stor som hade varit önskvärt. Det geovetenskapliga ansvarsbiblioteket har, liksom övriga naturvetenskapliga bibliotek, svårt att rekrytera personal med både biblioteks- och ämneskompetens. Ansvarsbiblioteket anser att ökad ämneskompetens är en viktig punkt, och betraktar därför deltagande i kurser och konferenser som väsentligt.

Samrådsgruppen, som består av bibliotekarier, forskare från olika delområden och en medieperson, har träffats 2 gånger per år. Fördelen med att ha med användare i gruppen är att de kommer med förslag till utvecklingsprojekt i ett tidigt skede, och att dessa sedan drivs utifrån användarsynpunkt.

Omvärldsbevakning sker främst genom deltagande i olika diskussionslistor, samt genom insamling och behandling av webbresurser för den geovetenskapliga ämnesportalen GAIA (tidigare ESSEL).

Ämnesportalen GAIA är byggd som ett samarbetsprojekt mellan de svenska geobiblioteken. GAIA har, liksom övriga svenska portaler som skapats under perioden, introducerats på webbsidor, via BIBLIST och i samrådsgruppen. Samma problem med marknadsföring gäller för det geovetenskapliga området som för andra områden, dvs. det är helt enkelt svårt att nå användarna. Genom samarbete med Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) och dess bibliotek håller en svensk del av Multilingual Thesaurus of Geosciences (MTG) på att skapas.

Ansvarsbiblioteket har drivit ett fåtal större projekt sedan starten. Med ämnesportalen GAIA var man tidigt ute, men tyvärr har portalen varit långsam i tillväxten. Kvaliteten är god, men den geovetenskapliga underindelningen behöver byggas ut. Ett annat flerårigt projekt är översättning till svenska av relevanta delar av MTG. Arbetet är tidskrävande. En kurs i geovetenskap för bibliotekarier har genomförts. Den hölls av inbjudna forskare. De geovetenskapliga biblioteken har årliga möten där aktuella frågor av gemensamt intresse lyfts fram. I samband med dessa möten genomförs en geovetenskaplig exkursion, med syfte att stimulera gemenskap och kompetensutveckling. En fråga som diskuterats är en gemensam webbplats för geobiblioteken.

Avslutningsvis kan sägas att ansvarsbiblioteket i geovetenskap har gott stöd både av sin samrådsgrupp och av moderorganisationen, Uppsala universitetsbibliotek. Trots detta drivs ansvarsbiblioteksverksamheten nästan enbart av en person. Han sammanfattar själv problemet med detta på följande sätt. ”Det är svårt att vara projektledare för en rad projekt med enbart sig själv som arbetande medlem, coach, mentor, daglig diskussionspartner.”

3.4 Humaniora (Uppsala universitetsbibliotek)

Ämneskompetensen hos personalen är stor. De med egen forskarerfarenhet ges ofta specialuppdrag. Efter den senaste omorganisationen har personalen bättre kontakt med användarna än tidigare.

Samrådsgruppen har sammanträtt regelbundet. Sammanträdena kompletteras med en elektronisk diskussionslista. En svaghet med gruppen är att representanterna från mindre forskningsbibliotek och folkbibliotek är för få. Likaså har forskare och andra användare ibland inte alls varit representerade, ibland haft en svag representation.

När det gäller omvärldsbevakning och behovsanalys är kontakt med forskare och användare de kanaler som används. En enkät om databas- och tidskriftsanvändning har genomförts, och den visade på låg kännedom hos användarna om denna typ av resurser. Långsiktigt har man satsat dels på att bygga upp den humanistiska ämnesportalen AGORA, dels på digitalisering av visst äldre material.

Samverkan med andra bibliotek inom området har skett i flera sammanhang. AGORA-projektet har befrämjat nationellt samarbete, framförallt inom humaniora, men även samarbete med de samhällsvetenskapliga och juridiska ansvarsbiblioteken. Redaktörer från flera olika bibliotek har aktivt bidragit till AGORA-portalens framväxt. AGORA har varit en mycket klar framgång. Även de humanistiska bibliografiprojekten har byggt på samarbete med andra bibliotek. Vitterhetsakademiens bibliotek har tilldelats humanistiska ansvarsbiblioteksmedel för en förstudie till NORDARK-projektet och en utredning om KMV-basen (kulturmiljövård).

Marknadsföring har även för ansvarsbiblioteket i humaniora varit ett eftersatt och problematiskt område. En tänkbar anledning uppges vara att projektverksamheten inte tillräckligt integrerats i bibliotekets informationstjänst. Även marknadsföringen gentemot folkbiblioteken måste förbättras.

I sammanfattning gör Uppsala universitetsbibliotek följande bedömning av sin roll som humanistiskt ansvarsbibliotek:

”Ansvarsbiblioteket har således haft en växlande period bakom sig. Mindre lyckade projekt har funnits, men de har mer än väl uppvägs av projekt som varit klara framgångar i konception och genomförande. Den största svårigheten är marknadsföring och medvetandegörande om värdet av nya bibliotekstjänster hos forskare och andra användare. För den närmaste framtiden är digitalisering i olika former och förbättring av användarnas webbsökningskompetens de viktigaste områdena. Samtidigt finns behovet av mer traditionella bibliotekstjänster, som bibliografering och förvärvsanalys. Ett humanistiskt ansvarsbibliotek lär inte sakna uppgifter och möjlighet till utveckling.”

3.5 Juridik (Stockholms universitetsbibliotek)

Ansvarsbiblioteket i juridik inrättades 1999 vid Stockholms universitetsbibliotek.

Bibliotekets juridiska grupp består av flera personer med ämneskompetens. Gruppchefen har mycket hög kompetens inom området juridisk informationsförsörjning genom lång erfarenhet och fortbildning. Personalen deltar kontinuerligt i kurser och konferenser.

Ansvarsbiblioteket har en referensgrupp med en kärna av bibliotek som alltid skall vara representerade. Kärnan består av bibliotek vid universitet med fullständig juridisk utbildning. Övriga universitet och högskolor har deltagare två år i taget. Gruppen har fungerat mycket bra med aktiva och kreativa medlemmar som varit ett gott stöd. Forskarrepresentationen har visat sig vara positiv men svårhanterlig.

Omvärldsbevakning och behovsanalys sker genom deltagande i konferenser, genom fackpress och bevakning av juridiska webbplatser. Kontakter med andra bibliotek och den juridiska institutionen vid universitetet är självklart viktiga. Biblioteket anser sig ganska väl täcka sina behov. Studieresor till juridiska bibliotek och ökat konferensdeltagande skulle dock kunna förbättra omvärldsbevakningen.

Långsiktig plan och strategisk analys har redovisats i den treåriga handlingsplan, Rätt väg för juridiken, som ingick i ansvarsbibliotekets projektansökan till BIBSAM 2000. Biblioteket ser dock svårigheter med att ha ett långsiktigt perspektiv för det juridiska området, separerat från motsvarande aktiviteter inom andra ämnes- och biblioteksområden.

Löpande arbete och ansvarsbiblioteksverksamhet befruktas varandra, men det kan emellanåt vara problem att hinna med projektarbete när det löpande arbetet tar mycket tid. Tendensen är att man undervärderar tidsåtgången för ansvarsbiblioteksuppgifter.

Ämnesportalen Rättskällan är viktig för omvärldsbevakningen. Den består av webbresurser inom juridik insamlade tillsammans med andra juridiska bibliotek. Arbetet görs av sex ämnesredaktörer vid Stockholms universitetsbibliotek och tio ämnesredaktörer från andra universitets- och högskolebibliotek. Samarbetet här har varit mycket givande. SUB menar dock att systemet kan bli sårbart om inte arbetet stöds ekonomiskt.

Rättskällan har marknadsförts medvetet, men mycket mer måste göras för att göra den känd. Statistik från användningen visar att portalen har 463 besökta sidor, 1515 träffar och ca 125 enskilda besökare per dag.

På det nordiska planet har samverkan skett genom deltagande i ett nordiskt juristbiblioteksmöte. Ansvarsbiblioteket har undersökt möjligheterna till nordiskt samarbete om ämnesportaler och konsortieupphandling. Av olika skäl har detta dock inte fungerat.

Marknadsföring har gjorts genom webbplatsen och det elektroniska nyhetsbladet Sub Iura, samt genom ett seminarium och en konferens.

Övriga bibliotek inom området har höga förväntningar på ansvarsbiblioteket. Man vill ha ett juridiskt resurscentrum som kan hjälpa till med allt. Det ska även vara pådrivande gentemot andra aktörer för att förmå dessa att publicera sitt material digitalt och därigenom säkerställa den juridiska informationsförsörjningen.

3.6 Kvinno-, mans- och genusforskning (Göteborgs universitetsbibliotek)

1997 bildades ansvarsbiblioteket för kvinno-, mans- och genusforskning (KMG) vid Göteborgs universitetsbibliotek. Ansvarsbiblioteket för KMG har varit aktivt på flera områden sedan starten. Tre huvudlinjer har styrt de många delprojekten: utveckling av den bibliografiska databasen, digitalisering av svåråtkomligt äldre material och referenstjänst via webben.

1998 lades en hemsida för ansvarsbiblioteket ut. Länkregister, frågelåda, nyhetslista, tidskriftslista och arkivförteckning var resurser som skapades samtidigt och knöts till hemsidan. KVINNSAM-basen gjordes tillgänglig via Libris och projekt Garbo startade. Därmed fick KVINNSAM en ämnesmässig breddning och betydligt större tillgänglighet och spridning. En retrospektiv inmatning i KVINNSAM av referenser från perioden före 1984 påbörjades.

Hemsidan utvecklades under följande år till att även omfatta manuellt kvalitetsgranskade länkar. 1999 påbörjade ansvarsbiblioteket digitalisering av textarkiv inom området. Viktiga kvinnohistoriska tidskrifter (äldre, svåråtkomliga och flitigt använda) skannades in.

Samrådsgruppen för KMG är aktiv och representativ för målgrupperna. Gruppen deltar med stort intresse i ansvarsbiblioteksarbetet. KMG-ansvarsbiblioteket har ett mycket aktivt samarbete med andra aktörer och organisationer inom genusforskningsområdet, både i och utanför Sverige.

Att KMG bildar ett eget ansvarsområde inom ansvarsbibliotekssystemet anses ha haft stor betydelse för genusforskningen. Dock uppfattas anslagstilldelningen, som för KMG angetts speciellt i regleringsbrev och varit oförändrad sedan starten, som en klar nackdel.

Det råder inte någon svårighet med att dra igång, driva och införliva ansvarsbiblioteksprojekt med den ordinarie biblioteksverksamheten, och inte heller verkar detta vara situationen på något av samrådsgruppens bibliotek. Snarare tycks det så att man optimalt använt BIBSAM-bidragen till att genomföra redan befintliga projektidéer. Informationsförsörjningen inom ämnesområdet har på så vis utvecklats på det sätt som ansvarsbibliotekssystemet syftar till.

Ansvarsbiblioteket för KMG har arbetat mycket aktivt med marknadsföring av sin verksamhet. Ändå menar man att marknadsföringen borde förbättras genom att man oftare skulle gå ut med information på såväl svenska som nordiska listor. Likaså anser biblioteket att man borde marknadsföra sig mer mot folkbiblioteken.

3.7 Lantbruk, skogsbruk, veterinärmedicin och miljövard (Sveriges lantbruksuniversitets bibliotek)

Sveriges lantbruksuniversitets bibliotek (SLUB) är ett sektorsbibliotek, det enda centrala biblioteket inom ämnesområdet, och har därför inte den samordnande roll de andra ansvarsbiblioteken har. Följaktligen är det särskilt svårt att särskilja vilka insatser som görs som ansvarsbibliotek från den allmänna verksamhet som SLUB bedriver.

De viktigaste positiva effekterna av BIBSAM:s ansvarsbiblioteksstöd är enligt SLUB följande:

1. Ansvarsbiblioteksmedlen har att skapat förutsättningar för långsiktigt utvecklingsarbete med nya webbaserade tjänster av stort värde för användarna som resultat.

2. Bidragen har gett möjlighet till systematisk marknadsföring av bibliotekets tjänster utanför SLU.

BIBSAM-bidragen har inte täckt alla utgifter, men stödet har varit avgörande för att nya tjänster tillkommit.

SLUB har inte någon samrådsgrupp. Istället har man haft löpande samarbete med det associerade ansvarsbiblioteket för miljövård vid Naturvårdsverket. Det har skapats en gemensam webbplats för de båda biblioteken, och biblioteken har haft gemensam kompetensutveckling. Ansvarsbiblioteket har också anordnat seminarier, i huvudsak inriktade på samordning av elektronisk publicering, då även myndigheter och organisationer inom sektorn har deltagit.

Samverkan finns sedan lång tid med motsvarande bibliotek i övriga Norden, och ett resultat är ämnesportalen NOVAGate. Med svenska universitetsbibliotek har samarbetet främst inriktats på elektronisk publicering. Kontakterna med FAO är viktiga för den internationella informationsförsörjningen.

Liksom flertalet ansvarsbibliotek har SLUB brist på personal som både har bibliotekarie- och ämneskompetens inom bibliotekets ansvarsområden. Genom medveten nyrekrytering och kompetensutveckling försöker man förbättra situationen.

Funktionen som ansvarsbibliotek och den ordinarie biblioteksverksamheten befruktar varandra ömsesidigt. Integration med ordinarie verksamhet är viktigt och har genomförts med framgång. I regel tar det dock längre tid än beräknat att övergå från projektform till drifts- och vidareutvecklingsfas.

Omvärldsbevakning och behovsanalys har gjorts genom enkäter till studenter, forskare och lärare om informationsbehov och biblioteksanvändning. När det gäller externa användare har man genom deltagande i mässor, liksom via webbstatistik, fått en viss uppfattning om önskemål, men systematisk bevakning och analys har inte funnits.

Generellt har SLU-bibliotekets strategi sedan 1997 varit att bli mer inriktat mot studenter, att utveckla ökad tillgänglighet via webben, att stärka bibliotekets integration i undervisning och forskning, samt att utvecklas till en kunskapsorganisation. BIBSAM:s bidrag har främjat denna utveckling.

Marknadsföring har skett genom bibliotekets webbplats, e-postcirkulär, deltagande i konferenser och mässor, samt kurser. Man har bl.a. riktat särskilda marknadsföringsinsatser till yrkesverksamma inom sektorn och till naturbruksgymnasier. Marknadsföring riktad mot andra bibliotek bör bli bättre eftersom det kan vara en kanal till stora användargrupper. Medvetna satsningar på specifika målgrupper är en bra metod som bör vidareutvecklas. Biblioteket vill också satsa på webbenkäter för att utveckla marknadsföringen.

SLUB gör följande sammanfattning av sin verksamhet som ansvarsbibliotek:

”Det (av) Bibsam finansierade utvecklingsarbetets roll och effekter inom organisationen har diskuterats på diskussionsdagar i ledningsgruppen o.a. fora under perioden. I allmänhet har omdömena varit positiva.

Erfarenheter från projektarbetet, från diskussioner av ovanstående typ samt enkäter och utvärderingar säger oss att viktiga framgångsfaktorer för ab-projekt är att det (eller den tjänst det frambringar):

- tillför mervärde såväl för SLU-målgrupper som för externa grupper*
- av personal och användare upplevs som ett värdefullt verktyg i SLUB:s tjänsteproduktion*
- i driftsfasen helt eller delvis kan tas över av personal utanför utvecklingsorganisationen*
- betraktas som tjänsteutveckling baserad på bibliotekspersonalens specifika kompetens eller annan kompetens (t.ex. pedagogik) som utvecklar de enskilda medarbetarna i projektgruppen samt tillför kvalitet till bibliotekets tjänsteutbud (m.a.o. handlar projektet ej om teknikutveckling)*
- om möjligt baseras på liknande tekniska lösningar som andra tjänster/system/projekt*
- baseras på en teknisk lösning som dokumenteras väl*
- kan följa med i och anpassas till den tekniska utvecklingen som äger rum i övriga system som projektet/tjänsten är beroende av eller samverkar med*

Vi anser att vi i det stora hela har uppfyllt dessa kriterier inom de olika projekten. Praktiskt taget samtliga projekt under perioden har avsatt värdefulla tjänster för användare inom vår sektor. Tjänster som är tillgängliga 24 timmar om dygnet – var man än befinner sig i landet. Vissa av våra tjänster har t.o.m. målgrupper utanför landets gränser eftersom de även är tillgängliga på engelska. Våra medarbetare som arbetat i projekten har vuxit och utvecklats i sin yrkesroll.”

3.8 Miljövård (Naturvårdsverkets bibliotek)

Naturvårdsverkets bibliotek är associerat ansvarsbibliotek till SLUB, med ansvar för miljövårdsområdet.

Ämneskompetensen hos personalen var i början av perioden god, och omfattade ett brett område. Till följd av genomgripande förändring och utveckling har man idag en nästan helt ny personalgrupp. Ämneskompetensen har minskat. När det gäller omvärldsbevakning och behovsanalys deltar biblioteket redan tidigt i Naturvårdsverkets projekt och arbetar tillsammans med olika avdelningar, tvärs över avdelningsgränserna.

Biblioteket har två roller, som ansvarsbibliotek och myndighetsbibliotek. Det kan vara svårt att hålla isär rollerna, men samtidigt är kombinationen en styrka genom att man har direkttillgång till den ämneskompetens man skall förmedla inom ansvarsbibliotekets ram. Integration med ordinarie verksamhet blir därför naturlig.

Samverkan med andra har framförallt skett genom Svenska Miljönätet, en portal som drivs av Naturvårdsverket. Resurser har kunnat samutnyttjas. I övrigt har man samarbetat med organisationer inom området på nordisk och europeisk nivå. Marknadsföring har gjorts på mässor och konferenser, liksom genom kurser för journalister, forskare och studenter.

Bibliotekets ansvarsbiblioteksprojekt under perioden 1997-2001 har bestått av flera små projekt inom i huvudsak två områden, dels att göra databaser gratis tillgängliga på Internet, dels att skapa EU-informationssidor inom miljövårdsområdet med en FAQ-databas, även dessa fritt tillgängliga via bibliotekets webbplats. Syftet med det första har uppnåtts. Andra biblio-

tek, forskare, studenter och allmänheten har en mycket större tillgång till bibliotekets tillgångar och har utnyttjat detta. Det andra projektområdet, miljöfrågor inom EU, har rönt stort intresse och syftet har uppfyllts över förväntan.

BIBSAM-bidragen har varit avgörande för att bygga upp, utveckla och tillgängliggöra de elektroniska informationstjänsterna. Biblioteket har höjt sin status som kvalificerad informationscentral. Ansvarsbiblioteksmedlen bör i framtiden satsas på större och färre projekt. Biblioteket vill stärka samarbetet med SLUB och fortsätta integrationen av rollerna som ansvars- och myndighetsbibliotek.

3.9 Medicin (Universitetsbiblioteket vid Karolinska institutet)

Universitetsbiblioteket vid Karolinska institutet (KIB) har i egenskap av ansvarsbibliotek för medicin erhållit nära 7 mkr i ansvarsbiblioteksmedel under åren 1997-2001. Av dessa har drygt 6 mkr använts för 30 olika delprojekt, vissa ettåriga och andra fleråriga. En analys av medelsförbrukningen visar följande fördelning på insatsområden:

Informationsförsörjning	54 %
Kompetensutveckling	17 %
Effektivisering	14 %
Bibliotek som pedagogiska samarbetspartners	13 %
Marknadsföring	2 %

KIB påpekar att bibliotekens pedagogiska roll inom högskoleutbildningen inte har varit framlyft i de allmänna riktlinjerna för ansvarsbibliotekssystemet. Trots detta har området beviljats projektmedel motsvarande ca 200 000 kronor per år.

Under åren 1997-2001 har personalstyrkan vid KIB utökats från ca 80 till 120 åk. Detta förklaras till en del av fusionerna med biblioteken vid Hälsohögskolan (1998) och Spri (2000). Spris bibliotek och utredningsbank var fram till fusionen associerat ansvarsbibliotek till KIB. En annan del av förklaringen ligger i en utökning av projekt- och uppdragsverksamhet.

KIB har under de aktuella åren utvecklat en lärandekultur, med dynamiska projektgrupper och team, vilket innebär att en person kan ingå i flera olika grupper. När det gäller IT-frågor, liksom webbpublicering, läromedelsutveckling och pedagogik, finns stor kompetens. Kompetensutveckling ses som en del av det vardagliga arbetet. Angående ämneskompetensen vid ansvarsbiblioteket skriver KIB följande: ”Det är självklart önskvärt att viss ämneskompetens finns vid ett ansvarsbibliotek. Vid KIB tjänstgör idag två personer med läkarexamen, en med sjuksköterskeexamen, en biokemist, en biolog och en farmakolog. Möjligheterna att knyta fler ämnesspecialister till verksamheten är begränsade. Erfarenheten visar dock att ett vetenskapligt bibliotek kan fungera utomordentligt väl även i avsaknad av specialiserade ämneskunskaper så länge övriga kompetenskrav – förmåga till dialog inte minst – är uppfyllda.”

Samrådsgruppen består av biblioteksföreträdare och har heldagsmöten två gånger per år. Där emellan hålls kontakt via en särskild e-postlista. Gruppen har ett stort värde i och med att den representerar olika biblioteksformer och huvudmän. Det associerade ansvarsbiblioteket, Arbetslivsbibliotekets bibliotek, ingår. Förutsättningarna för samverkan ändras ständigt, men beroendet mellan de olika delarna av det medicinska bibliotekssystemet kommer alltid att

finnas. Samrådsgruppen har fungerat väl med både rådgivning och informationsspridning. Kompetensen sprider sig via deltagarna till respektive bibliotek.

Samarbete med de associerade ansvarsbiblioteken har mest skett i samrådsgruppen. Enstaka projekt har dock drivits av Spribiblioteket och KIB i samverkan. Några speciella aktiviteter tillsammans med Arbetslivsbiblioteket har inte genomförts under perioden.

KIB:s goda kontakter med National Library of Medicine har medfört att förändringar snabbt kunnat införas i Sverige.

De medicinska universitetsbiblioteken har samverkat om utställning, demonstrationer etc. vid Medicinska riksstämman under flera år. Andra bibliotek inom ansvarsområdet har visat svagt intresse för att driva projekt själva men gärna samarbetat i vissa delprojekt.

Ansvarsbiblioteksprojekten som bedrivits inom området har genererat en stor kompetensbank. Sammantaget visar sammanställningen av ansvarsbibliotekets delprojekt en imponerande bredd och anpassning till behov som har bedömts ligga i tiden. Samrådsgruppen har ombetts avge omdömen om de enskilda projekten, och dessa är överlag mycket positiva. Mest resurser har använts inom området Informationsförsörjning, där de båda mest omfattande projekten – kunskapsuppbyggnad och aktiviteter inom området elektroniska tidskrifter och KIB:s sammanställning av medicinska informationsresurser på Internet – också varit de mest uppskattade. Länkskafferiet har fått enorm spridning, uppmärksamhet och uppskattning. Kompetensutvecklingen har omfattat ett mycket stort antal kurser, konferenser och seminarier, som har medfört en starkt förbättrad kompetens inom det medicinska biblioteksområdet. De årliga medicinbibliotekskonferenserna som KIB har anordnat har varit högt uppskattade.

Integrationen med den ordinarie verksamheten är god. KIB har under perioden även i övrigt drivit en intensiv utvecklings- och projektverksamhet. Linjeverksamhet, projektverksamhet och undervisning befruktar varandra även om det också skapar spänningar och prioriteringsproblem. För att hålla dessa slitningar under kontroll finns en särskild samordnare och mentor för projektverksamheten. Varje projekt har dessutom en ”fadder” i ledningsgruppen.

Sammanfattningsvis kan för medicinområdet sägas att ansvarsbiblioteksverksamheten under perioden inneburit fokuserade projekt, som med stark resultatriktning svarat mot utvecklingsbehov inom området. En kompetent och lärandeinriktad personal tillsammans med en väl fungerande samrådsgrupp har för KIB:s del gjort det möjligt att parallellt bedriva normal ordinarie linjeverksamhet och ansvarsbiblioteksprojekt.

Självvärderingen har visat att fortsättningsvis bör mer uppmärksamhet ges åt omvärldsbevakning, i synnerhet nordisk, uppföljning och utvärdering av egna ansvarsbiblioteksprojekt, samt marknadsföring för att sprida projektresultat. Ansvarsbiblioteket vill också ha mer kontakt med utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap för att initiera magisteruppsatser som är av intresse för den medicinska biblioteksverksamheten.

KIB:s uppmaning till BIBSAM är att modernisera riktlinjerna för ansvarsbiblioteksverksamheten och t.ex. inkludera högskolebibliotekens pedagogiska roll som ett viktigt delområde.

3.10 Arbetsmiljö (Arbetslivsbiblioteket)

Arbetslivsinstitutets bibliotek är associerat ansvarsbibliotek till Karolinska Institutets bibliotek. Under perioden 1997-2001 genomgick biblioteket ganska omfattande förändringar. Moderorganisationen, Arbetslivsinstitutet, har idag en arbetslivsinriktad forskning som omfattar hela människan. Biblioteket har följt med i den utvecklingen och har idag en väsentligt bredare ämnesinriktning än tidigare.

Den medvetna satsningen på att bli ett nationellt kunskapscentrum inom arbetslivsområdet har stärkt rollen som ansvarsbibliotek. Biblioteket har intagit en mycket central, strategisk funktion i moderorganisationen med uppgift att skapa centrala projekt för kunskapsförmedling. Integrationen av ansvarsbiblioteksverksamheten med den ordinarie verksamheten har under perioden varit bra. Det finns idag en stark utvecklingspotential. Projekten under perioden har varit behovsstyrda och undersökande. Både egen och projektanställd personal har deltagit.

Arbetslivsbiblioteket har ett stort och väl utvecklat kontaktnät med svenska och internationella organisationer.

Arbetslivsbiblioteket sammanfattar förutsättningarna för en fortsatt positiv utveckling för biblioteket som nationell kunskapskälla inom arbetslivsområdet och identifierar de starka sidorna som:

- ett starkt stöd från institutets ledning
- en kunnig och utvecklingsintresserad personal
- ett aktivt förvärv
- en kraftfull satsning på nyutveckling av webbplatsen
- en större integrering av bibliotek, information och utbildning i en ny organisation med inriktning på kunskapsförmedling till arbetslivets alla parter.

De främsta förbättringsområdena finns i att täcka in *hela* arbetslivsområdet både när det gäller kompetens och dokumentation.

De under perioden genomförda ansvarsbiblioteksprojekten har i stor utsträckning syftat till en utveckling av bibliotekets webbplats. Arbetslivsbiblioteket har integrerat ansvarsbiblioteksverksamheten i bibliotekets verksamhetsutveckling och har på det sättet kunnat skapa en utvecklingspotential som annars varit svår att nå. Det har också funnits projekt av mer undersökande karaktär som har varit utomordentligt viktiga för att forma utvecklingsplaner för biblioteket. Dessa projekt hade förmodligen inte kunnat genomföras utan ansvarsbiblioteksmedel.

De flesta projektresultat har blivit synliga genom förändringar på webbplatsen, och extra marknadsföring har inte gjorts. För Phibi-projektet, bibliotekets chattjänst, gjordes dock en marknadsföringsplan. Genomslaget inom biblioteksvärlden blev stort.

Samarbetet med Karolinska institutets universitetsbibliotek, har inte varit särskilt utvecklat under perioden. Arbetslivsbiblioteket deltar som associerat ansvarsbibliotek i KIB:s samrådsgrupp. Dessutom är man med i samrådsgruppen för det samhällsvetenskapliga ansvarsbiblioteket. Problemet idag är att begreppet arbetsmiljö omfattar människans hela livssituation. Viktiga ämnesområden, vid sidan av medicin och samhällsvetenskap, är ekonomi och juridik. Det finns därför intresse för utökad samarbete med andra grupper inom ansvarsbibliotekssystemet.

De starka sidorna i verksamheten som ansvarsbibliotek under perioden har varit:

- den nära kopplingen mellan ansvarsbiblioteksprojekten och verkliga utvecklingsbehov som har identifierats
- att ansvarsbiblioteksprojekten har gett möjlighet att ”nä ut över vardagen och se längre”
- att projekten har gett möjlighet att testa idéer.

Som förbättringsområden ses en bättre omvärldsanalys och utökat samarbete med andra ansvarsbibliotek.

Arbetslivsbiblioteket pekar också på att det finns en svaghet i systemet genom att små bibliotek bara kan frigöra en eller möjligen ett par personer för projekten. Situationen blir bräcklig så snart någon byter jobb eller har längre frånvaro från arbetet.

3.11 Psykologi, pedagogik och folkbildningsforskning (Psykologisk-pedagogiska biblioteket, Stockholms universitet)

Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek (SPPB) utsågs till ansvarsbibliotek 1990 och var egen myndighet till och med 1999. Från och med 2000 är biblioteket en filial inom Stockholms universitetsbibliotek med namnet Psykologisk-pedagogiska biblioteket (PPB).

Merparten av bibliotekarierna vid SPPB hade akademiska betyg i pedagogik och/eller psykologi. Chefsbibliotekarien disputerade i pedagogik 1997.

Samrådsgruppen var under SPPB relativt stor och bestod av bibliotekarier. Sedan PPB skapades ingår även forskare. Pedagogik- och psykologibibliotek finns med i gruppen.

Omvärldsbevakning och behovsanalys har skett genom att man har följt fackpressen och haft löpande kontroll av vissa webbsidor. Man har dessutom haft aktiva kontakter med institutioner, bibliotek, myndigheter och organisationer både i Sverige och utomlands. Dessutom har personalen deltagit i kurser, möten och konferenser.

Integration med ordinarie verksamhet har fungerat bra vid ansvarsbiblioteket. Det har varit lätt att informera och skapa förståelse för projekt genom att biblioteket inte är så stort. De flesta anställda har varit involverade. Marknadsföring och resultatspridning har gjorts genom broschyrer, nyhetsblad och rapporter, men med tiden allt mer via webbplatsen, där bl.a. nyhetsbladet PEPSU finns. Personalen har aktivt deltagit i konferenser och seminarier.

SPPB/PPB har engagerat sig i ett ganska stort antal ansvarsbiblioteksprojekt under perioden 1997-2001. Emellertid verkar det ha varit svårt att med gott resultat genomföra dessa. En orsak kan möjligen vara den svåra ämneskombinationen. Stockholms universitetsbibliotek har i en skrivelse till BIBSAM i april 2002 meddelat att biblioteket vill avsäga sig PPB:s ansvarsbiblioteksuppdrag, men kvarstår tillsvidare som ansvarsbibliotek enligt överenskommelse med BIBSAM.

3.12 Samhällsvetenskap (Göteborgs universitetsbibliotek)

Göteborgs universitetsbibliotek (GUB) utsågs till ansvarsbibliotek för samhällsvetenskap 1997. Det första projektet, en kartläggning av befintliga biblioteksresurser inom det samhällsvetenskapliga området i Sverige och en analys av brister och utvecklingsbehov inom områdets informationsförsörjning, resulterade året därpå i en länksamling med tillhörande frågelåda. 2000 skapades SamWebb, en portal över Internetresurser inom det samhällsvetenskapliga området. Det var en vidareutveckling av den första länksamlingen. Förutom portalen har ett elektroniskt textarkiv av samhällsvetenskapliga klassiker skapats genom inskanning och fulltexter ur olika allmänna textarkiv. Arkivet är införlivat med SamWebb.

Ett viktigt resultat av SamWebb är den omvärldsbevakning på Internet och det samarbete den gemensamma redaktionen från 10 ämnesbibliotek har. SamWebb är i driftsfas i dag, och ansvarsbiblioteket efterlyser resurser för drift och administration av det kooperativa arbetet. I samband med portalarbetet lyfts tre frågor fram:

- 1) Vad leder BIBSAM:s samordning av portaler till?
- 2) Hur skall ämnesportalerna kunna göras mer synliga?
- 3) Hur skall bättre kontinuitet och balans i det kooperativa arbetssättet kunna åstadkommas?

2001 bildades konsortiet SamKon. Syftet var att utvidga det samhällsvetenskapliga textarkivet och testa konsortieformen som förvärvsmodell för e-böcker.

Samarbetet med andra bibliotek inom samrådsgruppen och med andra ansvarsbibliotek har fungerat bra. Intensivast har samarbetet varit med bibliotek som deltar som redaktörer i SamWebb och i förvärvsgruppen för SamKon. Samarbetet har bidragit till en allmän kompetenshöjning beträffande Internetresurser, ämnesportaler och e-böcker.

Marknadsföring är ett område som behöver förstärkas. Ansvarsbiblioteket anser sig ha brustit i att nå ut till de bibliotek som inte ingår i samrådsgruppen. Biblioteket anser att det finns behov av ett bredare humanistiskt-samhällsvetenskapligt samarbete och kanske gemensam marknadsföring genom BIBSAM.

På ansvarsbiblioteket tycker man att det är svårt att foga in projekt i löpande verksamhet. Resultaten av de genomförda projekten används inte alltid utan de "glöms bort" när nya projekt startar. Ett problem är finansiering när projekttiden är slut och projekt övergår i driftsfas. En avgörande punkt för lyckade projekt är långsiktighet och att de kan löpa under flera år om så behövs. Det är viktigt att inte splittra resurser, utan att fullfölja påbörjade projekt. Starka önskemål finns här att BIBSAM-bidrag skall kunna användas för ren drift av verksamhet som från början satts igång som projekt.

Beträffande kompetenshöjning i den egna organisationen genom ansvarsbiblioteksfunktionen lyfter GUB främst fram att biblioteket har fått stor kunskap om tekniken vid digitalisering. Personal som arbetar i sådana projekt har fått möjlighet att kompetensutveckla sig genom deltagande i kurser och konferenser.

I sammanfattning säger Göteborgs universitetsbibliotek följande om sin roll som ansvarsbibliotek för samhällsvetenskap:

”Göteborgs UB har under 5 år fått 2 855 820 SEK för att fungera som ansvarsbibliotek för samhällsvetenskap. Vi tycker att vi med dessa medel har lyckats väl med att åstadkomma nyttiga ting för de svenska högskole- och forskningsbiblioteken, även om vissa av projekten har visat sig vara återvändsgränder. Inte minst har uppdraget lett till givande samarbete med andra bibliotek. För oss själva har det varit en stimulerande uppgift.”

3.13 Teknologi och dess grundvetenskaper (Kungl. tekniska högskolans bibliotek)¹

Kungl. Tekniska Högskolans Bibliotek (KTHB) är sedan slutet av 1980-talet ansvarsbibliotek inom området teknologi med grundvetenskaper (fysik, kemi och matematik), (TGV).

När KTHB utsågs till ansvarsbibliotek utvecklades ett kollegialt nätverk till att bli ”TeknologiBiblioteken” (TB) med nära samverkan funktionsvis samt samarbete i utvecklingsfrågor. En styrgrupp bestående av cheferna för respektive bibliotek svarar för samordningen av ansvarsbiblioteksverksamheten.

Under åren 1997-2001 har följande bibliotek ingått i TeknologiBiblioteken:

- Kungl. tekniska högskolans bibliotek, KTHB
- Studsviksbiblioteket, KTHB
- Chalmers bibliotek
- Luleå tekniska universitet, Biblioteket
- Linköpings universitetsbibliotek, avd för teknik och naturvetenskap
- Lunds universitetsbibliotek, UB2

Styrgruppen har haft en viktig roll i upphandlingen av databaslicenser i konsortieform. TB utgör kärnan när konsortier byggs upp. Funktionellt inriktade arbetsgrupper (utbildning, fjärrlån/förvärv) har dessutom varit aktiva. Syftet med arbetsgrupperna har varit att medarbetare från de olika biblioteken som arbetat inom samma funktion kunnat mötas för erfarenhetsutbyte, skapa nätverk för samarbete och bedriva utvecklingsarbete.

Flera projekt har handlat om kurser i informationssökning i webbaserad form. 2001 gjordes en webbkurs om informationskompetens, som används av flera teknologibibliotek. Även andra bibliotek har visat intresse för kursen. Undervisningen i informationskompetens på KTH har förändrats sedan denna kurs blev tillgänglig. Studenterna har blivit mer inriktade på lärande, dvs. blivit mer aktiva och fått bättre förståelse för betydelsen av informationssökning. Projektet anses vara mycket lyckat, och statistik visar på en alltmer utbredd användning av webbkursen.

Omvärldsbevakning har bl.a. inneburit aktivt deltagande och förtroendeposter för enskilda medarbetare i IATUL (International Association of Technology University Libraries) och ICSTI (International Council for Scientific and Technological Information). Styrgruppen har genomfört studieresor.

Marknadsföring har skett genom mässdeltagande och genom uppdatering och nytryckning av en informationsbroschyr om TGV-biblioteken.

¹ KTHB lämnade en reviderad version av självutvärderingen till BIBSAM i februari 2003. Nedanstående sammanställning bygger på den första självutvärderingen som lämnades samtidigt med de övriga ansvarsbibliotekens.

KTHB har perioden 1997-2001 drivit större och färre projekt än tidigare. Problemet har emellertid varit att prioritera tid till att arbeta med projekten i tillräcklig omfattning. Enligt KTHB har BIBSAM-bidragen inte täckt kostnaderna för den arbetstid som krävs för projekten, och de har därför betraktats som något slags frivilligt åtagande i mån av tid. Bibliotekets egna uppdrag har haft företräde. KTHB har dessutom fr.o.m. 1998 arbetat intensivt med ett nytt bibliotek, och det har påverkat all verksamhet, även ansvarsbiblioteksverksamheten.

KTHB har under periodens fyra första år förbrukat i genomsnitt 83 % av beviljade medel. Under det femte året, 2001, förbrukades endast 53 %.

Det enskilt största projektet som drivits under perioden är EELS-projektet (Engineering E-Library, Sweden). Det är en ämnesportal inom teknik med grundvetenskaper. EELS har beviljats medel under alla fem åren med sammanlagt 1 453 229 kronor. Detta utgör 66 % av använda medel under rubriken Utveckling av nätbaserade tjänster, som i sin tur, i genomsnitt, har utgjort 36 % av nyttjade medel.

Verksamhetsplanering (styrgruppen, planering, samordning, uppföljning och sekretariatsfunktion) har utgjort 27 %. Kompetensutveckling/verksamhetsutveckling (här ingår de funktionsvisa arbetsgrupperna) har i genomsnitt utgjort 10 % av nyttjade medel.

I självvärderingen tar KTHB upp frågan om nyttan av BIBSAM-bidragen för ämnesområdet respektive det egna universitetet. Biblioteket har satsat på projekt som ämnesmässigt gagnat den egna organisationen, dvs. KTH. Ansvarsbiblioteksmedel har inte kunnat användas till att bygga resurser för ansvarsbiblioteksområdet, dvs. databaslicenser, elektroniska tidskrifter, eller tryckta monografier och tidskrifter, vilket beklagas av KTHB. Styrgruppens studieresor, konsortieupphandlingen, samt de funktionsvisa arbetsgrupperna har varit nyttiga projekt. EELS har varit bra för ämnesområdet. Projektet har uppmärksammats mycket i världen, men EELS har däremot haft en begränsad användning inom de egna universitetet.

KTHB uppskattar att det har varit lättare att diskutera ökad långsiktighet i projekten med BIBSAM under denna period än vad som har varit fallet tidigare. Man menar dock att utvecklingspotentialen har begränsats av en i stort sett oförändrad anslagsnivå. Biblioteket pekar också på att det årliga ansöknings- och redovisningsförfarandet tar tid i anspråk, och att fördelningen mellan utfört projektarbete och administrativa insatser hotar att få felaktiga proportioner.

KTHB menar att förutsättningar fortfarande saknas inom ansvarsbibliotekssystemet för att i högre grad kunna integrera ansvarsbiblioteksinsatser med den ordinarie verksamheten och att projektinsatserna därmed riskerar att förbli på oförändrad nivå. Man tillägger dock att värdet av att underhålla ett samlat nätverk av biblioteksresurser inom ett ansvarsområde applåderas på ledningsnivå vid respektive universitet.

4 Sammanfattning

4.1 Bibliotekspersonalens ämneskompetens

Svårigheten att rekrytera personal med både ämnes- och bibliotekskompetens, framför allt för bibliotek med naturvetenskaplig-teknisk inriktning, framstår tydligt i de insända självvärderingarna. Bedömningen av vad detta innebär för ansvarsbiblioteksverksamheten varierar dock.

KIB har ett mindre antal medarbetare med ämneskompetens och påpekar att det självklart är önskvärt att viss ämneskompetens finns vid ett ansvarsbibliotek. Man bedömer samtidigt att det finns begränsade möjligheter att knyta fler ämnesspecialister till verksamheten. Biblioteket menar dock att erfarenheten visar att ett vetenskapligt bibliotek kan fungera utomordentligt väl även utan specialiserade ämneskunskaper så länge övriga kompetenskrav är uppfyllda.

SLUB har också brist på personal som har såväl bibliotekarie- som ämneskompetens. Här försöker man förbättra situationen genom medveten rekrytering och kompetensutveckling.

Biologiska biblioteket i Lund har en mycket hög ämneskompetens i den lilla personalgruppen. Här ser man ämneskompetensen som en av de faktorer som gör det lätt att få fram relevanta ansvarsbiblioteksprojekt. Även ansvarsbiblioteket för geovetenskap, som delvis har hög ämneskompetens, betonar att ämneskompetensen är av stor vikt för verksamheten. Här trycker man på behovet av deltagande i kurser och konferenser som ett sätt att stärka ämneskompetensen, eftersom det är svårt att rekrytera personal med såväl ämnes- som bibliotekariekompetens.

4.2 Samrådsgrupper

BIBSAM har 2000 gett följande riktlinjer för ansvarsbibliotekens samrådsgrupper:

”Ansvarsbiblioteken har samrådsgrupper knutna till sig. Dessa grupper har rådgivande funktion för verksamheten, och det är ansvarsbiblioteket som utser de personer som skall ingå i respektive samrådsgrupp. Tillsättningarna bör dock ske i samråd med BIBSAM för att undvika alltför stor personöverlappning och för att se till att anställda från alla relevanta bibliotek får möjlighet att delta i arbetet. Samrådsgruppernas sammansättning bör ses över kontinuerligt.

För att behålla och utveckla gruppernas kreativitet är det viktigt att gruppmedlemmarna byts ut successivt. Det är inte självklart att en person från ett universitets- eller högskolebibliotek som lämnar en samrådsgrupp skall ersättas av en person från samma bibliotek. Det är inte heller självklart att alla gruppmedlemmar skall komma från universitets- och högskolebibliotek. BIBSAM ser gärna en bredare sammansättning, där även representanter för andra yrkeskategorier med relevans för ämnesområdet ingår.”

De flesta ansvarsbibliotek är mycket nöjda med sina samrådsgrupper, även om de sinsemellan är mycket olika till sin sammansättning. Flera bibliotek betonar såväl den viktiga rådgivande rollen som den roll samrådsgruppen har för informationsspridning.

KIB har en samrådsgrupp med enbart biblioteksföreträdare, men dessa representerar såväl skilda biblioteksformer som skilda huvudmän. KTHB har inte någon samrådsgrupp utan en styrgrupp för ansvarsbiblioteket. Denna består av cheferna för de s.k. Teknologibiblioteken. Styrgruppen anses ha haft en viktig roll, inte minst i samband med licensavtalsarbetet. Likaså anses att styrgruppens gemensamma studieresor ha haft stor betydelse för omvärldsbevakningen och utvecklingen av tjänster i Sverige. SLUB saknar samrådsgrupp.

Ansvarsbiblioteket för biologi har en ovanligt stor samrådsgrupp som träffas en gång om året i form av ett årsmöte. Årsmötet innehåller såväl exkursioner som fortbildningsinslag, antingen i biologi eller i bibliotekskunskap. Vart tredje år bjuds universitets- och högskolebibliotek utanför samrådsgruppen in till årsmötena. Ansvarsbibliotekets marknadsföring sker genom

samrådsgruppen, och man menar att storleken på gruppen ger tillräcklig spridning. Ansvarsbiblioteket för biologi menar att den allra mest uppskattade delen av ansvarsbiblioteksverksamheten just är årsmötena och nätverket av kontakter.

Geobibliotekets samrådsgrupp består såväl av biblioteksrepresentanter som av forskare från olika delområden. Som enda ansvarsbibliotek har man dessutom valt att ha en person från media (populärvetenskap) med i gruppen. Fördelen med detta är, enligt ansvarsbiblioteket, att användarperspektivet i projekten kommer i fokus i ett tidigt skede. Ansvarsbiblioteket i humaniora beklagar den svaga användarrepresentationen och menar sig dessutom ha för få representanter för mindre forskningsbibliotek och folkbibliotek. Ansvarsbiblioteket för KMG menar att man har en aktiv samrådsgrupp som också är representativ för målgrupperna. Även det juridiska ansvarsbiblioteket har tagit med forskare i samrådsgruppen och betraktar forskarrepresentationen som ”positiv men svårhanterlig”, medan det ekonomiska ansvarsbiblioteket har försökt få med användare utan att lyckas. Man menar också att samrådsgruppen under vissa perioder har stagnerat, och att nytänkandet har varit begränsat.

4.3 Samarbete mellan ansvarsbibliotek och associerade ansvarsbibliotek

Vid periodens början fanns tre associerade ansvarsbibliotek. Nedläggningen av Spris bibliotek och utredningsbank 2000 gjorde att det under 2000-2001 endast fanns två associerade ansvarsbibliotek, Arbetslivsbiblioteket och Naturvårdsverkets bibliotek. Arbetslivsbiblioteket är associerat ansvarsbibliotek till Karolinska institutets universitetsbibliotek, medan Naturvårdsverkets bibliotek är associerat till Sveriges lantbruksuniversitets bibliotek.

Samarbetet med de associerade ansvarsbiblioteken ser helt olika ut inom lantbruksområdet jämfört med det medicinska området. Arbetslivsbiblioteket deltar i KIB:s samrådsgrupp, men i övrigt är inte samarbetet särskilt väl utvecklat. En orsak till detta är möjligen den breddning av begreppet Arbetsmiljö som Arbetslivsbiblioteket pekar på i sin självvärdering. Medicin upplevs vara endast en del av detta ”nya” begrepp, och Arbetslivsbiblioteket uppskattar därför att biblioteket är representerat i den samhällsvetenskapliga samrådsgruppen och önskar i första hand utökat samarbete med andra delar av ansvarsbibliotekssystemet, snarare än fördjupat samarbete med KIB.

Samarbetet mellan SLUB och Naturvårdsverkets bibliotek har däremot tagit stora steg framåt under perioden. En gemensam webbplats för de båda biblioteken har skapats. Biblioteken har haft gemensam kompetensutveckling och anordnat seminarier tillsammans. Situationen är här helt annorlunda än inom det medicinska området. SLUB är det enda centrala biblioteket inom ämnesområdet och har därför som ansvarsbibliotek inte någon samrådsgrupp knuten till sig. Samarbetet med det associerade ansvarsbiblioteket och de utvecklade kontakterna med myndigheter och organisationer inom sektorn har på många sätt ersatt en del av de funktioner som en samrådsgrupp normalt står för.

4.4 Integration med ordinarie verksamhet

Bibliotekens storlek verkar ha betydelse för hur väl man lyckas integrera projekten i den ordinarie verksamheten. Generellt kan sägas att de mindre ansvarsbiblioteken knappast verkar ha problem med detta, medan många större ansvarsbibliotek ser bristande integration som ett stort problem. KIB visar dock en god integration mellan projektverksamhet och ordinarie verksamhet, trots att man även här uppger att det finns spänningar och prioriteringsproblem.

Samtidigt understryker man, i likhet med vissa andra ansvarsbibliotek, att linjeverksamhet, projektverksamhet och undervisning befruktas varandra.

4.5 Marknadsföring och resultatspridning

Inom området marknadsföring och resultatspridning framför så gott som samtliga ansvarsbibliotek att resultatspridningen har försummats. Flera pekar på att samrådsgrupperna i och för sig står för en viss spridning av resultaten, men detta är naturligtvis inte tillräckligt. Flera bibliotek pekar på att marknadsföringen riktad mot andra bibliotek, såväl folk- som forskningsbibliotek, bör bli bättre, eftersom biblioteken kan vara en kanal till stora användargrupper. Några bibliotek önskar också ”draghjälp” från BIBSAM med marknadsföringsinsatserna.

4.6 Sammanfattande omdömen

Hos många ansvarsbibliotek finns en påfallande stolthet över funktionen som ansvarsbibliotek och vad man har åstadkommit. Huvuddelen av de projekt som har genomförts bedöms som lyckade även om exempel på motsatsen också finns. Några bibliotek ifrågasätter nyttan med att idag ha ett ämnesbaserat utvecklingssystem. Samtidigt pekar flera bibliotek på att ansvarsbibliotekssystemet har en viktig roll i kompetensuppbyggnad och utveckling av centrala informationstjänster för respektive ämnesområde.

Sveriges lantbruksuniversitets bibliotek skriver: ”*Praktiskt taget samtliga projekt under perioden har avsatt värdefulla tjänster för användare inom vår sektor. Tjänster som är tillgängliga 24 timmar om dygnet – var man än befinner sig i landet. Vissa av våra tjänster har t.o.m. målgrupper utanför landets gränser eftersom de även är tillgängliga på engelska. Våra medarbetare som arbetat i projekten har vuxit och utvecklats i sin yrkesroll.*”

Karolinska institutets universitetsbibliotek skriver: ”*Sammanfattningsvis kan för medicinområdet sägas att ansvarsbiblioteksverksamheten under perioden inneburit fokuserade projekt, som med stark resultatriktning svarat mot utvecklingsbehov inom området.*”